

İNSAN HAKLARI BÜLTENİ

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi

Ocak 2010 Sayı 8

MERKEZ'DEN HABERLER

• Avrupa Topluluğu Ayrımcılık Yasağı Direktifleri Semineri, 5-6 Ekim 2009

Merkez üyelerinden Burcu Yeşiladali ve Gökçeççek Ayata, 5-6 Ekim 2009 tarihlerinde Almanya'nın Trier kentinde *Academy of European Law (ERA)* tarafından *PROGRESS* programı çerçevesinde düzenlenen "Avrupa Topluluğu Ayrımcılık Yasağı Direktifleri" konulu seminere katıldılar. Seminerde Avrupa Topluluğu hukukunda eşitlik ilkesi, doğrudan/dolaylı ayrımcılık ve taciz gibi temel kavramlar, ayrımcılık vakalarında adalete erişim ve ispat yükü, Avrupa Adalet Divanı içtihadında yaş temelli ayrımcılığın yasaklanması, Avrupa Birliği'nde Romanların karşılaştığı ayrımcı muameleler, çoklu ayrımcılık, cinsel yönelim temelinde ayrımcılık, engellilik ve makul uyumlaştırma zorunluluğu ve Avrupa Birliği ayrımcılık yasağı hukukunun geleceği konuları ele alındı.

• 2. Türkiye-Avrupa Demokrasi Forumu, 9-10 Ekim 2009

Merkez üyelerinden Burcu Yeşiladali ve Gökçeççek Ayata, 9-10 Ekim 2009 tarihlerinde Ankara'da Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi tarafından düzenlenen 2. Türkiye-Avrupa Demokrasi Forumu'na katıldılar. Her yıl Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA) kapsamında gerçekleştirilen Türkiye-Avrupa Demokrasi Forumu, Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin demokrasi ve insan hakları mücadelesinde karşılaştıkları ortak engellerin ve fırsatların tartışılmasını sağlayacak bir zemin oluşturmak amacıyla güdüyor. Bu yılki Forum demokrasi ve insan hakları alanındaki sivil toplum-devlet diyalogu konusunda bir tartışma platformu oluşturmayı amaçlıyordu. Forumda sivil toplum-kamu diyalogu, AB reformları sürecinde demokrasi, insan hakları ve diyalog, diyalog süreçlerinde muhalefet, denge ve meşruiyet, sivil toplum-kamu diyalogunda AB'nin rolü, diyalogda çözüme yönelik araçlar temaları çerçevesinde çeşitli sunumlar yapıldı ve tartışmalar yürütüldü. Konuşmacılar arasında AB ve Türkiye'den sivil toplum temsilcileri, parlamenterler, kamu görevlileri, akademisyenler ve Avrupa kurumlarının temsilcileri yer aldı.

• Engellilerin İnsan Haklarına İlişkin Eğitici Eğitimi, 10-11 Ekim 2009

Merkez'in, *Raoul Wallenberg Human Rights and Humanitarian Law Institute - RWI* (Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk Enstitüsü) ile birlikte yürüttüğü Türkiye'de Engellilerin İnsan Haklarına Saygının Güçlendirilmesi Projesi'nin devamı niteliğinde olan "Engellilerin İnsan Haklarına İlişkin Eğitici Eğitimleri"nin kapanış çalışması 10-11 Ekim tarihlerinde Lares Park Hotel'de gerçekleştirildi. Böylece, başta Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi olmak üzere, Türkiye'nin taraf olduğu tüm uluslararası insan hakları sözleşmelerine ilişkin bilginin, engellilerin insan haklarına saygının güçlendirilmesi amacıyla yaygınlaştırılmasını hedefleyen projenin ikinci aşaması da tamamlanmış oldu. Projenin ilk aşamasında sivil toplum örgütlerine, avukatlara ve kamu kurumlarından temsilcilere yönelik seminerler düzenlenmişti. Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl Gül tarafından yürütülen eğitici eğitiminin sona ermesinin ardından, 28 Aralık 2009 tarihinde TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü'nde görevli uzman ve uzman yardımcılar ile bir toplantı yapılarak ulusal mevzuatın Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'ne uyumlu hale getirilmesi için yapılması gerekenler tartışıldı.

İÇİNDEKİLER

• Merkez'den Haberler	1
• İnsan Hakları Gündemi	3
• Etkinlik Takvimi	5
• Mercek	6
• İnsan Hakları Hukuku Kararları	8
• Yayınlar	11

Yayına Hazırlayanlar

Yaman Akdeniz
Gökçeççek Ayata
Sevinç Eryılmaz Dilek
Eda Doğan
İdil Elveriş
İdil Işıl Gül
Galma Jahic
Seda Kalem
Ulaş Karan
Turgut Tarhanlı
Burcu Yeşiladali

İstanbul Bilgi Üniversitesi
İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi
Kurtuluş Deresi Caddesi No:47
Dolapdere 34440 İstanbul

E-mail : insanhaklarimerkezi@bilgi.edu.tr
Tel: 212 253 87 42
Faks: 212 253 89 11

Bülten'deki yazıların içeriğinin sorumluluğu yazarlara ait olup, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin ve İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin görüşü şeklinde yorumlanamaz.

• "Etkili Müzakerecilik" Konulu Eğitim ve Sempozyum: "Müzakere Eğitiminin Geleceği", 14-16 Ekim 2009

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, ABD'nin uyuşmazlık çözümünde ilk beş arasında yer alan üniversitelerinden Hamline Üniversitesi Hukuk Fakültesi, *M&SD International* ve İtalya'nın bu alanda önde gelen merkezlerinden *ADR Center* işbirliği ile uyuşmazlık çözümü konusunda eğitimlerin yer aldığı bir kurs ve sempozyum düzenledi. Dünyanın farklı üniversitelerinden eğitimcilerin katıldığı etkinlikler 14 Ekim günü gerçekleşen bir günlük "Etkili Müzakerecilik" konulu eğitimin ardından iki gün süren sempozyumla devam etti. Müzakerecinin Esasları, Zorlayıcı Taktiklerin Üstesinden Gelme, Müzakere Becerilerinin Geliştirilmesi ile İletişim ve İlişki Yönetimi konularında eğitimlerin verildiği etkinliklerde uyuşmazlık konusunda çeşitli sunumlar gerçekleştirildi ve katılımcıların, etkin birer lider ve müzakereci olma, çıkarlarını etkili yöntemlerle savunma ve daha verimli iş ilişkileri kurma konularında bilgi edinmeleri amaçlandı. Müzakere kursu ve sempozyuma katılanlara katılım sertifikası verildi.

• Atölye Çalışması: "Akademik Özgürlükler ve Üniversite Özerkliği: Balkan, Karadeniz ve Hazar Havzası Ülkelerinde Gelişmeler ve Stratejiler", 23-24 Ekim 2009

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin ev sahipliğinde, *Network for Education & Academic Rights (NEAR)* ve *Scholars at Risk Network (SAR)* tarafından düzenlenen atölye çalışması, Balkanlar, Karadeniz ve Hazar Havzası ülkelerinden seçkin akademisyenlerin, hukukçuların ve uzmanların bir araya gelmesiyle 23-24 Ekim 2009 günlerinde

santralistanbul'da gerçekleştirildi. Akademik özgürlük ve üniversite özerkliği konularının bölgesel boyutlarıyla tartışıldığı etkinlikte katılımcılar, sürmekte olan uluslararası çalışmaların şekillendirilmesi ve geliştirilmesi konularında görüşlerini paylaştılar. Etkinliğin ilk gününde Afganistan, Hırvatistan, Sırbistan, Bulgaristan, Gana, Irak, Kazakistan, Kırgızistan, Makedonya, Moldova, Romanya, Rusya, İngiltere ve Amerika'dan gelen davetli katılımcılar, kendi ülkelerindeki altyapı ve mevcut şartlar hakkında

bilgi sağlayan raporlar sundular. İkinci günde ise vaka çalışmaları üzerine grup tartışmaları gerçekleştirildi. Turgut Tarhanlı, Murat Belge, Halil Berktaş, Burhan Şenatarlar, Mete Tunçay, Lami Bertan Tokuzlu, Galma Jahic ve Seda Kalem'in de katkı sağladıkları etkinlik

yüksek öğrenim değerlerinin uluslararası düzeyde geliştirilebilmesi için düzenlenecek etkinlikler konusunda önerilerin paylaşılmasıyla sona erdi.

• Yargı Reformu Stratejisi Değerlendirme Sempozyumu, 24 Ekim 2009

24 Ekim 2009 tarihinde Hukuk ve Hayat Derneği tarafından Ankara'da gerçekleştirilen Yargı Reformu Stratejisi Değerlendirme Sempozyumu'na Merkez adına İdil Elveriş katıldı. Adalet Bakanı Sadullah Ergin ve birçok Bakanlık

yetkilisi ile Yargıtay Onursal Başkanı Doç. Sami Selçuk'un da katıldığı toplantıda Bakanlık tarafından geliştirilmiş olan ve AB'ye katılım müzakereleri bakımından önem taşıyan Yargı Reformu Stratejisi değerlendirildi. İdil Elveriş'in de "Yargının Verimliliği ve Yargıda İhtisaslaşma" üzerine bir konuşma yaptığı toplantının sonuç bildirgesi için lütfen tıklayınız: <http://www.hukukvehayat.org/Turkce/KD-55-Yargi-Reformu-Sempozyumu.aspx>.

• 3. Avrupa Pro Bono Forumu, 5-6 Kasım 2009

3. Avrupa Pro Bono (Ücretsiz Hukuki Yardım) Forumu 5-6 Kasım 2009 tarihinde Budapeşte'de yapıldı. Toplantıya Merkez'i temsil eden İdil Elveriş katıldı. Forum öncesinde Avrupa'da bulunan pro bono ağlarının yöneticilerine yönelik toplantıya da katılan Elveriş, burada Merkez tarafından yürütülen ücretsiz hukuki yardım ağına ilişkin bilgi verdi. Pro Bono Forumu'na 32 ülkeden 150 temsilci katıldı. Forumda, özellikle yaşanan ekonomik krizden kaynaklanan önemli sosyal sorunlara ilişkin olarak avukatlarla STK temsilcilerinin işbirliği yapabileceği yenilikçi yöntemlere vurgu yapıldı. Toplantının ev sahipliğini Public Interest Law Institute (PILI) yaptı. Toplantı hakkında daha fazla bilgi için lütfen tıklayınız: www.pili.org

• Belgeleme ve Raporlama Yoluyla Türkiye'de Ayrımcılıkla Mücadele Projesi "Ağ ve İletişim Kurma Semineri", 6-7 Kasım 2009

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin Şubat 2009'dan bu yana yürütmekte olduğu Belgeleme ve Raporlama Yoluyla Türkiye'de Ayrımcılıkla Mücadele Projesi kapsamında 6-7 Kasım 2009 tarihlerinde Ağ ve İletişim Kurma Semineri düzenlendi. İstanbul'da düzenlenen seminer ile ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'lar ve sendikalar arasındaki iletişimin güçlendirilmesi, yeni ortaklıkların geliştirilmesi ve ileride ortaklaşa izleme ve belgeleme çalışmaları yapmak için uygun zeminin yaratılması amaçlandı. Seminere; ırk veya etnik köken, din veya inanç, cinsel yönelim ve engellilik temelinde ayrımcılık alanında çalışan STK'ların, insan hakları örgütlerinin ve sendikaların temsilcileri katıldı. Seminerin ilk günü açılış ardından Proje Koordinatörü Burcu Yeşiladalı tarafından projenin kısa tanıtımı yapıldı. Ardından seminere katılan STK ve sendikaların birbirlerinin amaçları, hedef aldıkları gruplar, etkinlikleri ve bağlı oldukları ağlar/platformlar hakkında bilgi paylaşımına yönelik bir oturum düzenlendi. Diğer oturumlarda proje çerçevesinde gerçekleştirilen Haritalama Çalışması'nın bulguları paylaşıldı, iletişim ağları ve platformların yürütülmesinde iyi uygulamalar ele alındı ve proje kapsamında hazırlanmış olan Ayrımcılık Yasağı Eğitim Rehberinin ilk bölümü sunuldu.

Seminerin ikinci gününde ayrımcılıkla mücadele alanında ortak çalışmalar yürütülmesi konusuna yönelik grup çalışmaları, eğitim rehberinin izleme ve belgelemenin ele alındığı bölümünün sunulması ve katılımcıların bir dizi ayrımcılık vakasında verilerin toplanması ve kullanılmasına yönelik uygulamalı bir çalışma yer aldı. Kapanış oturumunda İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) ve Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG) koordinasyonunda hazırlanmış olan Ayrımcılığın Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılması Kanun Taslağı sunuldu. Merkez üyeleri Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl Gül, Ar. Gör. Ulaş Karan ve Uzman Sevinç Eryılmaz Dilek seminere sunum yaparak katkıda bulundular. Yrd. Doç. Dr. Kenan Çayır (Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü), Yrd. Doç. Dr. Levent Korkut (İnsan Hakları Ortak Platformu), Nurcan Kaya (Uluslararası Azınlık Hakları Grubu), Şehnaz Kıymaz Bahçeci (TCK Kadın Platformu ve CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu), Av. Seda Akço (Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Platformu), TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı Ahmet Atalık (GDO'ya Hayır Platformu) seminerde konuşmacı oldular. Proje kapsamında 2010 yılında ayrımcılık yasağı konulu

bir dizi eğitim semineri düzenlenecek ve izleme ve belgeleme faaliyetleri koordine edilecektir. Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı—Türkiye Programı çerçevesinde finansal olarak desteklenen ve Global Dialogue ek finansmanı ile yürütülen proje hakkında detaylı bilgi için lütfen bakınız: http://insanhaklimerkezi.bilgi.edu.tr/source/221_sub5.asp

• "Global Krizde Sosyal Devlet ve Sosyal Temel Haklar" Sempozyumu, 6 – 7 Kasım 2009

Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Alman Akademik Değişim Servisi'nin (DAAD) birlikte düzenlemiş olduğu "Global Krizde Sosyal Devlet ve Sosyal Temel Haklar" başlıklı uluslararası sempozyum 6-7 Kasım 2009 tarihlerinde Maltepe Üniversitesi Marmara Kongre Otelinde gerçekleştirildi. Sempozyumda ilk gün küresel kriz "Anayasa Hukuku ve Siyaset Bilimi" ve "İş Hukuku, Sosyal Hukuk ve Sosyal Siyaset" açısından olmak üzere iki ayrı başlık altında değerlendirildi. Sempozyumun ikinci günü ise konuyla ilgili alanlarda çalışan genç akademisyenlerin sunumlarına ayrıldı. Bu oturumda İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi ve Merkez çalışanı Ulaş Karan "Sosyal Haklar Korunması Açısından Mevcut Yükümlülükler ve Denetim Mekanizmaları" başlıklı bir bildiri sundu.

• "Kent ve İnsan Hakları" Sempozyumu, 13-14 Kasım 2009

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 13-14 Kasım 2009 tarihlerinde düzenlenen "Kent ve İnsan Hakları" sempozyumunda kent çalışmaları, kent ve planlama, mimarlık, kadın çalışmaları, engelli hakları ve erişim, adalete erişim, göç ve iltica meseleleri, kent ve suç, kent ve ayrımcılık konularında çalışmalar

yapan akademisyen ve araştırmacıların bildirilerine yer verildi. İki gün süren ve dört oturumdan oluşan etkinlikte; "Kent Hakkından Kentte İnsan Haklarına", "Kentsel Dönüşüm ve Kentte İnsan Hakları", "Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Kavramı Üzerinden Düşünmek", "Kentte Barınma Hakkı: Kim İçin? Samatya Sokaklarında 'Zorunlu' Göçmenlerin 'Yer-Kurma' Pratikleri", "Özellikleri

Dişlamayan Bir Kamusal Alan Mümkün mü? "Yerim mi Dar Yenim mi? :

Cinsiyete Dayalı Kentsel Hak İhlalleri ve Ötesi" ve "Bir Vatandaşlık Hakkı Olarak Kent Hakkı: İstanbul Özelinde Sakat Hakları" başlıklı tebliğler tartışılarak kısa belgesel film gösterimlerine yer verildi.

• Bağımsız Yaşamın Koşullarını Yaratma, 3-4 Aralık 2009

Avrupa Komisyonu İstihdam, Sosyal İşler ve Eşit Fırsatlar Genel Müdürlüğü tarafından Avrupa Engellilik Günü çerçevesinde 3-4 Aralık 2009 tarihinde Brüksel'de düzenlenen "Bağımsız Yaşamın Koşullarını Yaratma" başlıklı Konferans'a Merkezî temsilen Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl Gül katıldı. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin "bağımsız

yaşama"nın önkoşullarına ilişkin hükümlerinin tartışıldığı Konferans, Avrupa Birliği'nin ve üye devletlerin, Sözleşme'ye uyum için atması gereken somut adımların da tartışıldığı bir forum oldu.

• Özürlüler Vakfı Kongresi, 11-12 Aralık 2009

Merkez üyesi Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl Gül, Özürlüler Vakfı tarafından 11-12 Aralık tarihlerinde Haliç Kongre Merkezi'nde düzenlenen Kongre'nin ilk gününde "Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin Ulusal Düzlemde Uygulanması" başlıklı bir tebliğ sundu.

• "İnternet ve Sansür" Konulu Panel, 12 Aralık 2009

İnternet Teknolojileri Derneği XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin işbirliğiyle 12

Aralık 2009 tarihinde Dolapdere Kampüsü'nde düzenlendi. Doç. Dr. Yaman Akdeniz'in hazırladığı ve moderatörlüğünü üstlendiği "İnternet ve Sansür: Web 2.0 Tabanlı Sosyal Topluluklar ve Türkiye'de Erişim Engelleme Uygulamaları" isimli panele Türkiye Bilişim Vakfı Başkanı Faruk Eczacıbaşı, NTV'den Burcu Esmersoy, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı, İnternet Daire Başkanı Osman Nihat Şen, MÜYAP Başkanı Bülent Forta ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak katıldı. Panelde Web 2.0 tabanlı sosyal topluluklar ve web sitelerine ilişkin olarak verilen erişim engelleme kararları ve özellikle YouTube, Last.fm ve Myspace gibi web sitelerine erişim engellemeleri tartışıldı. Engelleme kararlarının hukuka uygun olup olmadığı ve bu kararların olumsuz sonuçları ele alındı.

İNSAN HAKLARI GÜNDEMİ

Ekim 2009

• Diyarbakır Cezaevi Gerçekleri Araştırma ve Adalet Komisyonu tarafından gerçekleştirilen "Diyarbakır Cezaevi Okul Değil Müze Olsun!" Kampanyası 4 Ekim itibarıyla 1870 imzayı geçti. Kampanya metnine <http://diyarbakir.yurttas.tv> adresinden ulaşılabilir.

• Uluslararası Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) örgütünün yayımladığı Dünya Basın Özgürlüğü Sıralaması'nda Türkiye 2008 yılına göre 20 sıra gerileyerek 122. sıraya yerleşti. Bu sıralamaya, Türkiye basın özgürlüğü sıralamasında en kötü 50 ülke arasında yer aldı. Tutuklu Gazetecilerle Dayanışma Platformu'nun (TGDP) yaptığı araştırmaya göre Türkiye cezaevlerinde halen 8'inci yazı işleri müdürü olmak üzere, 33 gazeteci ve yazar bulunmaktadır. Bianet'in 22 Ekim 2009 tarihli haberine <http://bianet.org/> adresinden ulaşılabilir.

• T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü arasında, aile içi şiddet mağdurlarına ve mağdur çocuklara yönelik verilen hizmetlerin kurumsal kapasitesinin artırılması ve işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin bir protokol imzalandı. Protokol çerçevesinde, polis merkezlerine gelen tüm aile içi şiddet vakaları 'aile içi şiddet form'larıyla kayıt altına alınacak ve bu vakalar hakkında bir veritabanı oluşturulacak. Merkezlerde ayrıca şiddet mağduru kadınları, yasal hakları ve şiddet görmeleri durumunda başvurabilecekleri koruma mekanizmaları hakkında bilgilendirecek broşürlerin dağıtılması da gündemde. Protokole ilişkin olarak İçişleri Bakanlığı tarafından 22 Ekim 2009'da yapılan basın açıklamasına http://www.icisleri.gov.tr/default.icisleri_2.aspx?id=4033 adresinden ulaşılabilir.

• Kadın hakları konusunda çalışan kurumlara, 2009 yılının son ayları itibarıyla dört yeni araştırma merkezi eklendi. Ekim 2009'da Dokuz Eylül Üniversitesi bünyesinde kurulan Kadın Hakları ve Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi, İzmir Ekonomi Üniversitesi bünyesinde kurulan Toplumsal Cinsiyet Sorunları ve Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve yine Ekim ayı içinde kurulan Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Kasım 2009'da kurulan Kırıkkale Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi bu alanda faaliyete başlayan yeni merkezler.

• New York Times gazetesinin 25 Ekim 2009 tarihli haberine göre, Chicago'da bulunan Northwestern Üniversitesi Gazetecilik Okulu öğrencileri on yıldan daha fazla bir süredir savcı ve polislerin işlerini nasıl yaptıklarını inceliyor. Medill Innocence Project adı verilen bu programla şimdiye kadar on bir mahkumun serbest bırakılması sağlandı. Hatta Illinois eyaleti valisi yanlış karar verildiği sonradan anlaşılan bu vakalara değinerek, ölüm cezalarının infazını bekleyen tüm mahkumların cezalarını

Fotoğraf: <http://www.medill.northwestern.edu/journalism/undergrad/page.aspx?id=59507>

ömür boyu hapse çevirdi. Ancak öğrenciler, 31 yıl önce cinayetten hüküm giymiş bir adamın dosyasıyla ilgili çalışırken şaşırtıcı bir durumla karşılaştılar. Projenin direktörü David Proffes'in, savcılarının, öğrencilere ilişkin notları, not alma kriterlerini, ders müfredatını, masraf çizelgelerini ve öğrencilerin e-

maillerini istemesi savcılarının sınırları aştığı yorumunu yaptı.

Kasım 2009

• ODTÜ'den Prof. Yakın Ertürk Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi'ne seçildi. Türkiye, bu görev için Temmuz ayında üç kişilik bir aday listesi göndermiş, ancak liste Konsey tarafından "adaylar uygun değil" gerekçesiyle geri gönderilmişti. Türkiye'nin ilk listesinde Adalet Bakanlığı'ndan bürokratların isimleri bulunuyordu. Komite ise çalışmalarında Adalet Bakanlığı'nın doğrudan muhatap olduğunu, dolayısıyla Bakanlık'ta görev yapan herhangi birinin tarafsız olamayacağını belirterek adayları geri çevirmişti. Prof. Ertürk'ün son görevi, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun Kadına Karşı Şiddet Özel Raportörlüğüydü. Bu sıfatıyla, tüm dünyada kadının durumunu araştırdı. Özellikle Suudi Arabistan'da kadının durumu konusunda yaptığı araştırma ve çalışmalar büyük yankı uyandırmıştı. Haber için bkz: www.hurriyet.com.tr.

• Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, kanser hastası olan dört hükümlünün (Güler ZERE, Fehmi AKAR, Şirin AYDIN, Nurettin ATEŞ) cezalarını kaldırdı. Cezaların kaldırılmasına ilişkin karar 7 Kasım 2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Cumhurbaşkanı'nın Anayasa'nın 104'üncü maddesinin 2'nci fıkrasının b bendinde "*Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak*" yetkisi olarak adlandırılan özel af yetkisi, sürekli hastalık, sakatlık ve kocama nedenleriyle sınırlı. Cezanın kaldırılması ceza gerektiren suçun niteliğine değil, hükümlünün sağlık durumuna bağlı. Hastalıklar kanunda ayrıntılı olarak belirtilmemekle beraber, hastalığın niteliğine ve cezaevinde duramayacak sağlık koşullarına sahip olmaya bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Milliyet gazetesinin haberine göre, vücudu tamamen felç olan ve felce bağlı olarak vücudunda yaralar oluşan Derviş Uzun ile şizofreni hastası olan Mehmet Akatekin'in cezaları da Abdullah Gül

tarafından 2008 senesinde kaldırılmıştı. 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in özel af yetkisini kullanarak cezalarını kaldırdığı mahkumların çoğunluğunu sinir sistemine ciddi zararlar veren, gelişen bir akıl hastalığı olarak tanımlanan *Wernicke Korsakoff* sendromuna yakalanan mahkumların oluşturulmuştu. Eski Başbakan Necmettin Erbakan ise Refah Partisi'ne verilen Hazine yardımının kullanımında yapılan usulsüzlük nedeniyle mahkum olmuş, fakat

Fotoğraf: http://www.gundem-online.net/resimler/guler_zere_serbest_kalsin2.jpg

cezası 2008 senesinde Abdullah Gül tarafından "sürekli hastalık" gerekçesiyle kaldırılmıştır. Ahmet Necdet Sezer, af yetkisini 260 kişi için kullanırken, eski Cumhurbaşkanlarından Kenan Evren 27, Süleyman Demirel 100 mahkumun cezaevinden çıkmasını sağlamıştı. Turgut Özal da görevde kaldığı dört yıllık süre içinde 21 mahkumu affetmişti. <http://www.stratejikboyut.com/haber/kim-kac-mahkum-affetti-10966.html>

• CHP Adana Milletvekili Prof. Dr. Nevin Gaye Erbatır, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 2007 yılında evliliğin iptali için açılan bir davada, "Davalı kadının zıfak gecesi bakire (kız) çıkmadığı toplanan delillerden anlaşılmaktadır. Bu suretle kadında bulunması lazım vasfın bulunmaması sebebiyle kocanın davasının kabulü gerekirken reddi isabetsizdir" gerekçesiyle evliliğin geçersiz olduğu yönünde verdiği kararına ilişkin olarak Adalet Bakanı Sadullah Ergin'e yazılı bir soru önergesi yöneltti. 12 Kasım 2009 tarihli öngede Erbatır, kadının hala bir erkeğe bağlı bir varlık olarak algılanmasının en net göstergesi olarak yorumladığı kararın, kadın hak ve özgürlükleri konusunda gerçekleştirilen yasal iyileştirmelerin hala gündelik yaşam pratiklerine ve adalet uygulayıcılarına yansımadağının bir göstergesi olduğunu ifade etti. Soru önergesine <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-10851s.pdf> adresinden ulaşılabilir. Lille Yerel Mahkemesi (Fransa) tarafından verilen Nisan 2008 tarihli bir karara ilişkin benzer bir soru önergesi, Temmuz 2009'da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne getirilmiştir. Öngede, mahkemenin kadının müstakbel kocasına bekareti konusunda yalan söylediği gerekçesiyle evlilik hakkında iptal kararı aldığı ve kararın Fransa'da ciddi tepki alması sonucunda temyiz edildiği belirtilmiştir. Önerge sahibi, kararı kişinin kendi bedenini kontrol etme hakkının ihlali olarak değerlendirmiş ve bu ihlalin sadece kadın bedeni üzerinden gerçekleştirilmiş olmasının da ayrımcı bir uygulama olarak tanımlanmıştır. Komite cevabında kararın üst mahkeme tarafından bozulduğunu belirtmiş ve Avrupa Konseyi'nin cinsiyet eşitliğini insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirdiğinin altını çizmiştir. Soru önergesine ve cevaba <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1471057&Site=CM> adresinden ulaşılabilir.

• Baran Tursun Polis Mağdurları Vakfı, Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği, Mahsus Mahal Derneği ve Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu'na üye olarak katıldı. Yeni üyelerin katılımı ile birlikte, UCM Koalisyonu'na üye örgütlerin sayısı 20'ye yükseldi. Komisyon hakkında ayrıntılı bilgiye ve Komisyon'a üye örgütlerin listesine <http://www.ucmk.org.tr/> adresinden ulaşılabilir.

• 13 Kasım 2009 tarihli ve 27405 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo-TV yayınları hakkında yönetmelik yürürlüğe girdi. <http://www.gundem-online.net/search/D%04%0B0A>

• Kadınlara Hukuki Destek Merkezi (KAHDEM) bu yılki 25 Kasım 2009 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü'nde, Aile Mahkemeleri'nin mevcut işleyişindeki sorunlara dikkat çekmek amacıyla alınabilecek önlemler konusunu gündeme getirdi. KAHDEM tarafından yapılan basın açıklamasında, Aile Mahkemeleri'nin yasalarla tanımlanmış olan veya olmayan muhtemel şiddetten koruma konusunda karar verebilen tek görevli yer olduğuna dikkat çekilerek, bu derece önemli konumdaki

mahkemelerin görevlerini gereği gibi yerine getiremedikleri ifade edildi. Şiddetin daha çok yaşandığı gece saatlerinde veya hafta sonlarında mahkemelerin çalışmıyor olması ve mesai saatlerinde şiddetten korunmak için Aile Mahkemeleri'nde dava açan kadınların başvurularının tevzi bürosunda bekletilmesi ve

Aralık 2009

dosyaların ertesi gün mahkemeye gönderilmesi başlıca sorunlar olarak tanımlandı. Bu sorunlara ilişkin olarak, KAHDEM tarafından getirilen çözüm önerilerine <http://www.kahdem.org.tr/> sayfasından ulaşılabilir.

• Türkiye'de nüfusun %12,29'unu oluşturan özürliilerin yaşadıkları sıkıntı ve ayrımcılığa dikkat çekmek için Metrobüs duraklarında düzenlenen eylemi, "Mecidiyeköy'de dün insanlık izne çıkmıştı!" başlığıyla duyuran Radikal gazetesine göre, 19 Aralık günü yaşanan tahammülsüzlükleri ortaya koydu. Kendilerine "Sokağa niye çıkıyorsunuz?" diye bağırılan, ancak "Bir grup tekerlekli sandalyeli metrobüsle gezmeğe çıkarsa ne olur?" diyerek yola çıkan Özürliüler Vakfı üyeleri, engelli asansörünün

bozuk olduğu Mecidiyeköy Metrobüs durağında, tekerlekli sandalyeleriyle tek merdivenin girişinde eylem yaptı. Engelsiz yolculara "Bir dakika bakar mısın?" ve "Buradan geçemiyoruz" diye seslerini duyurmak ve farkındalık yaratmak isteyen engellilerin beş dakikalık eylemi merdivenleri tıkayınca polis de "artık eylemi bitirin" diye çıkıştı. Engelliler, seslerini duyurmak için geldikleri merdivende, izdihamda ezilmekten son anda kurtuldu. Kimi yolcular, "Bir dakika bakar mısın?" çağrısına uyup eyleme destek verdi. Özürliüler Vakfı Başkanı Seyhan Sandıkçıyan sonuç alana kadar bu eylemlere devam edeceklerini belirtti. Haber için bkz:

<http://www.radikal.com.tr>

• Yayın politikasını farklı kültür ve kimlikleri yansıtmak olarak tanıtan SU TV, Kürtçe'den sonra Ermenice haber yayınına da başladı. DIHA'nın haberine göre, İstanbul Bilgi Üniversitesi Santral İstanbul Kampüsü'nde düzenlenen basın toplantısına SU TV Genel Müdürü Mehmet Demir ve Ermenice Haber Editörü Melisa Boz, Genel Yayın Yönetmeni İrfan Kuzu ve Haber Müdürü Cafer Solgun katıldı. Yayın politikası hakkında bilgi veren SU TV Genel Müdürü Mehmet Demir, Ermenice yayın yapmayı Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink'in öldürülmesinin ardından onun anısına planladıklarını belirterek, yayını Dink'e ve ailesine adadıklarını söyledi. Demir, çok kültürlü ve dilli yayın politikası çerçevesinde önümüzdeki dönemde Lazca, Çerkesçe, Boşnakça'nın da aralarında bulunduğu pek çok dilde yayın yapacaklarını ifade etti. Demokrasi ile övünen Avrupa ve ABD'de dahi milyonlarca Ermeni yaşamasına rağmen bu dilde yayın yapan bir televizyon olmadığına dikkat çeken Demir, yayınlarının sadece Türkiye için değil Avrupa ve ABD içinde ilk olduğunu söyledi. SU TV'nin Ermenice haber yayınları 28 Aralık'tan itibaren hafta içi saat 20.00'den itibaren verilecek.

• 78'iler Vakfı, "Maras Katliamı Gerçeğini Araştırma ve Adalet Komisyonu" kurulmasına ilişkin bir açıklama yaptı. 1978 yılının 20-24 Aralık tarihleri arasında Maras'da katledilenlerin resmi olarak kabul edilen sayısının 117 olduğuna ancak yaşayanların yüzlerce ölümden bahsettiğine değinilen

açıklamada, süreçteki davaların da tam bir adaletsizlik örneği olduğu vurgulandı. Açıklamaya göre, 804 kişi katliamın faili olarak yargılanmış. Bunlar içinde katliamın asli faili olmakla suçlanan 68 kişi hiç yakalanmamış; 379 kişi beraat etmiş; 1 ile 15 yıl arasında mahkumiyet cezası ile yargılanan ve cezalarından 1/6 oranında indirim yapılan 314 kişi

mahkeme sonuçlanmadan salıverilmiş; 29 kişi hakkında verilen idam cezası ve 7 kişi hakkında verilen müebbet hapis cezası Yargıtay tarafından bozulmuş. 1991'de çıkan Terörle Mücadele Yasası'nda yapılan değişiklikte katliam sorumlularının hepsi salıverilmiş.

RAPORLAR, DERGİLER...

• İnsan Hakları Araştırmaları Derneği'nin (İHAD) iltica ve sığınma hakkına ilişkin Ekim 2009 raporunda, yasadışı sınır ihlali nedeniyle gözetilene alınan mülteci, sığınmacı ve göçmen sayısının 3590 kişi, sınır dışı edilen mülteci, sığınmacı ve göçmen sayısının 277 kişi, hayatını kaybetmiş olarak bulunanların sayısının ise 7 kişi

TÜRKİYE İLTİCA VE SİĞINMA HAKKI

2009 İZLEME RAPORU

İHAD

Ocak 2010

olduğu belirtildi. Kasım 2009 raporunda ise 1907 kişinin gözetilene alındığı, 311 kişinin sınır dışı edildiği ve 7 mülteci, sığınmacı ve göçmenin de hayatını kaybettiği ifade edildi. İHAD'ın din ve vicdan özgürlüğüne ilişkin olarak hazırladığı aylık raporların Ekim sayısında da din ve vicdan özgürlüğü konusunda devam eden sorunların Ekim 2009'da güncelliğini koruduğu belirtilirken, AİHM'nin Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı'nın başvurusunda Türkiye hakkında mahkumiyet kararı verdiğine değinildi. İHAD raporlarına <http://www.ihad.org.tr/anasayfa.php> adresinden ulaşılabilir.

• İnsan Hakları Ortak Platformu'nun (İHOP) Ayrımcılığın Önlenmesi çalışmaları kapsamında sürdürdüğü "Yazılı Basında Ayrımcılığın Çerçevesinde Araştırması'nın ilk aşamasının sonuç raporunu "I. Aşama: İçerik Analizi Sonuçları ve Başlıklarda İrkçı-Ayrımcı Söylemlerin Araştırılması" alt başlığı ile yayımladı. Haber ve yazıların niteliksel çözümlenmesi sonucu çıkan ara sonuçlardan ilki ayrımcı içerik taşıyan haberlerin yaygınlığı oldu. Ayrımcılık karşıtı metinlerin de tahrif edildiğini tespit eden rapor, bunu editöryel zayıflıklara bağladı. Raporun tamamı <http://www.ihop.org.tr/dosya/irkwebfinal.pdf> adresinden indirilebilir.

ETKİNLİK TAKVİMİ

İNSAN HAKLARI TAKVİMİ

7 Nisan	Dünya Sağlık Günü (WHO)
8 Nisan	Dünya Romanlar Günü
1 Mayıs	Uluslararası İşçi Günü
3 Mayıs	Dünya Basın Özgürlüğü Günü
5 Haziran	Dünya Çevre Günü
12 Haziran	Uluslararası Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü
20 Haziran	Dünya Mülteciler Günü
Temmuz 11	Dünya Nüfus Günü
Ağustos 6	Hiroşima Günü (Hiroşima Kurbanlarını Anma Günü)
Ağustos 7	Transgender Uluslararası Haklar ve Eğitim Günü
Ağustos 12	Uluslararası Gençler Günü

fon miktarı 5 000 ile 45 000 ABD Doları arasında değişmektedir. 2010-2011 Dönemi araştırma tekliflerinin gönderilmesi için son tarih 09 Nisan 2010 olarak belirlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız <http://www.mirekoc.com>.

Konferans

• Avrupa Bilim Vakfı (European Science Foundation – ESF), İsveç'teki Linköping Üniversitesi ile ortak 6-10 Ağustos 2010 tarihleri arasında "Ev, Göç ve Şehir: Yeni Anlatılar, Yeni Yöntemler" (Home, Migration and the City: New Narratives and New Methodologies) başlıklı bir araştırma konferansı düzenleyecektir. Konferans, göç araştırmalarında disiplinlerarası yaklaşımı yaygınlaştırmayı ve teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Göç anlatıları, yeni yolculuk bölgeleri ve değişen ev algısı bağlamında ev ve hareket, şehirler, yerler ve mekanlar konferansın ana temalarıdır. Konferansa katılım için son başvuru tarihi 16 Nisan 2010 günüdür. Ayrıntılı bilgi için bakınız <http://www.esf.org/>.

Eğitim Programları

• Avrupa Hukuku Akademisi (Academy of European Law - ERA), İLERLEME (PROGRESS) programı çerçevesinde bu yıl çerisinde "Kadın - Erkek Eşitliğine İlişkin Avrupa Birliği Hukuku" (EU Law on Equality between Women and Men) başlıklı üç, "Avrupa Birliği Ayrımcılık Hukuku" (EU Anti-Discrimination Law) başlıklı altı eğitim semineri düzenleyecektir. Kadın-erkek eşitliğine ilişkin seminerlerde doğrudan/

dolaylı ayrımcılık ve cinsel taciz kavramları, ispat yükü ve olumlu eylem, toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin ana politikalara dahil edilmesi, iş hayatı ile özel hayata ilişkin sorumlulukların uzlaştırılması ve bu bağlamda ebeveyn izni, eşdeğer işe eşit ücret ve çoklu ayrımcılık gibi konulara değinilecek ve Avrupa Birliği yönergeleri ile güncel sorunlar ele alınacaktır. Almanya'nın Trier kentinde düzenlenecek olan seminerlerden 8 - 9 Mart 2010 tarihlerinde gerçekleşecek olan hukuk uygulayıcılarına, 19 - 20 Nisan 2010 tarihlerindeki seminer yargı mensuplarına, 20 - 21 Eylül 2010 tarihlerindeki seminer ise hukuk alanında çalışan akademisyenlere yöneliktir. Ayrımcılığa ilişkin seminerlerde ayrımcılıkla ilgili AB Direktiflerine ve üye devletlerdeki duruma ilişkin bilgi aktarımı yapılacak ve iyi örneklerin paylaşımı sağlanacaktır. Seminerlerde özellikle ırk ve etnik kökene bağlı ayrımcılığın yasaklayan 2000/43 sayılı AB Direktifi ile istihdam ve meslek seçiminde din ve inanç, engellilik, cinsel yönelim gibi

Araştırma Fonu

• Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı (MiReKoc), tüm akademisyenlere ve araştırmacılara açık olan ve göç araştırmalarına fon sağlayan bir programdır. MiReKoc'un temel amacı, Türkiye'de göç alanında gerçekleştirilecek yeni araştırmalarla, çok disiplinli ve disiplinlerarası araştırmaları teşvik etmek ve bu konuyla ilgili araştırma kapasitesini geliştirmektir. Bu amaçla her sene araştırma önerilerinin değerlendirildiği bir fon duyurusu yapılır. 2010-2011 dönemi için, MiReKoc iki çeşit fon duyurusunda bulunmaktadır: "Tematik olarak açık" (T-A) Araştırma Yarışması ve "Tematik olarak odaklı" (T-O) Araştırma Yarışması. (T-A) Araştırma Fonu Yarışması, MiReKoc'un göç araştırmaları için belirlediği genel şartlara uyan, göç alanında Türkiye'yi

ilgilendiren her konuda gerçekleştirilecek tüm projelere açıktır. Buna bağlı olarak program yeni ortaya çıkan göç konularında ve daha önce araştırılmış fakat yeni araştırma gerektiren konular üzerine araştırma önerilerini desteklemektedir. (T-O) Araştırma Fonu Yarışması ise, MiReKoc Bilimsel Danışma Kurulu tarafından belirlenen belli konu başlıkları çerçevesinde hazırlanan araştırma önerilerine açıktır. Önerilen projeler, Türkiye ile ilgili göç konularına odaklı olmalıdır. Verilen

nedenlere dayanan ayrımcılığı yasaklayan 2000/78 sayılı AB Direktifi üzerinde durulacaktır. Bu seminerlerden 22-23 Şubat 2010 ve 22-23 Kasım 2010 tarihlerinde gerçekleştirilecek olanlar hukuk uygulayıcılarına; 15-16 Mart 2010, 12-13 Nisan 2010 ve 8-9 Kasım 2010 tarihlerindeki seminerler yargı mensuplarına; 13-14 Eylül 2010 tarihlerindeki seminer ise hukuk alanında çalışan akademisyenlere yöneliktir. Konuyla ilgili daha fazla bilgi almak için, www.era.int/anti-discrimination ve www.era.int/gender internet sitelerini ziyaret ediniz.

• Cenevre İnsan Hakları Enstitüsü (*Geneva Institute for Human Rights*), Cenevre Eğitim Kursları 2010 programını açıkladı. 2010 Programı dahilinde 26-30 Nisan tarihleri arasında İşkenceye Karşı Komite'nin (CAT) Rolü, 10-14 Mayıs 2010 tarihleri arasında Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Komitesi'nin (CESCR) ve Evrensel Dönemsel Değerlendirmenin (*Universal Periodic Review – UPR*) Rolü, 7-11 Haziran 2010 tarihleri arasında Çocuk Hakları Komitesi (CRC) ve İnsan Hakları Konseyi'nin (HRC) Rolü, 4-8 Ekim 2010 tarihleri arasında Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin (CEDAW) Rolü ve son olarak 29 Kasım-3 Aralık 2010 tarihleri

arasında Evrensel Dönemsel Değerlendirmenin (*Universal Periodic Review – UPR*) Rolü konulu eğitimler düzenlenecektir. Eğitimlerin tümü bu mekanizmaların oturumlarıyla aynı tarihlere denk gelmektedir ve eğitime katılanların oturumlara da katılması sağlanacaktır. Ayrıntılı bilgi için bakınız <http://www.gihr.ch>.

Diğer

• İnsandan İnsana Programı (*People to People – P2P*) Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarını bölgesel, ulusal ve Avrupa düzeyinde desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, STK'ların AB politika, program, girişim ve en iyi uygulamalarına ilişkin fikir edinmelerini ve genişleme ve ortaklık perspektifinden karşılıklı anlayışın geliştirilmesine katkıda bulunmak üzere program kapsamında STK'ların AB kurumlarını, ilgili şemsiye STK'ları ziyaret ederek, bu kurumlar hakkında bilgi edinmeleri ve iletişim ağları oluşturmaları sağlanmaktadır. Program kapsamında iki tür faaliyet desteklenmektedir. Bunlardan ilki birden fazla ülkeye yönelik çalışma ziyaretleri düzenlenmesi ikincisi ise bir ülkeye yönelik etkinliklerdir. Cinsel eğilim ve toplumsal cinsiyet kimliğinin ifade edilmesi özgürlüğüne saygı, insan kaçakçılığıyla mücadelede sivil toplumun rolü, Türkiye'de ayrımcılığın önlenmesi, hapishanelerde insan hakları ve insan hâsiyetine saygı ve aile içi şiddetle mücadele vb. konularda düzenlenecek etkinliklerin tarihleri ve bu etkinliklere ait son başvuru tarihleri için bakınız www.avrupa.info.tr. Programa başvuru için bir STK'nın üyesi olma ve birden fazla ülkeye yönelik çalışma ziyaretlerinde yeterli düzeyde İngilizce bilme şartı aranmaktadır. Bir ülkeye yönelik etkinliklerdeyse tercüme desteği sağlanacağından bu şart aranmamaktadır.

MERCEK

HAPSEDEDEN ÜLKE, AFFEDEN ÜLKE

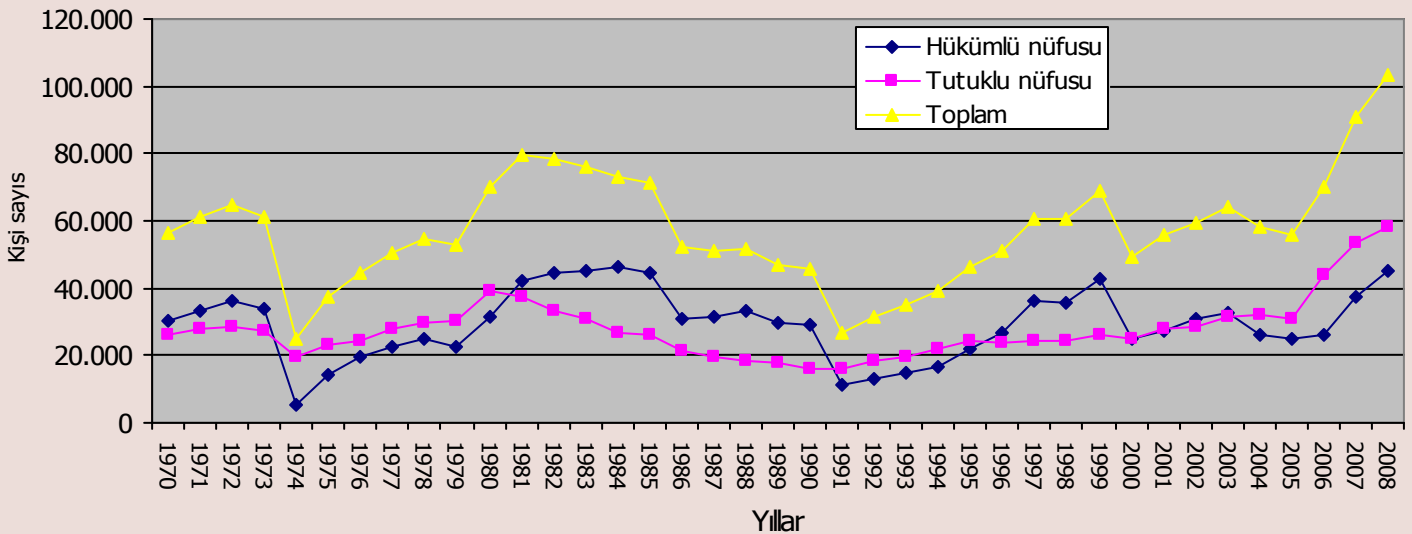
Yrd. Doç. Dr. Galma Jahic
İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Türkiye'de cezaevi nüfusu ne durumda olmalı (veya ne durumda olmasını isterdik) ve şu anda ne durumda? İlk sorunun cevabı, Türkiye'de nasıl bir ceza adaleti ve suçla mücadele politikası olmasının yararlı olacağına düşünlüğüne bağlıdır: Daha çok kişiyi cezaevine hapseden bir politika mı tercih ederiz, yoksa daha az kişiyi hapseden bir politika mı? Bu konuda karar verebilmek için, şu andaki durumun ne olduğunu anlamak ve tarihsel gelişimin ne yönde gerçekleştiğini anlamak gereklidir. Şekil 1, 1970'ten bugüne kadar Türkiye'deki cezaevlerinin nüfusunun nasıl değiştiğini göstermektedir.^{1,2} Bu verileri olduğu gibi kabul etmemek gerekir. Zira, veriler daha derinlemesine incelendiğinde bazı beklenmedik resimlerin ortaya çıktığı söylenebilir.

İlk önce genel trendlerin ne yönde olduğuna bakmakta yarar var. Son 40 yılı ilişkin verilerden üç ana trend tespit etmek mümkün:

- Hükümlü nüfusunda dönemsel dalgalanmalar söz konusu;
- Tutuklu nüfusunda dalgalanmalar olmakla birlikte, yıldan yıla çok büyük değişiklikler gözlemlenmemekte;
- 2005'ten beri hem tutuklu, hem hükümlü nüfustaki artışlar, cezaevi nüfusunun şimdiye kadar hiç gelmediği boyutlara ulaştırmış durumda.

Şekil 1. 1970-2008 Arasında Türkiye'deki Cezaevlerinin Nüfusu

¹ İstatistikler Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün web sitesinden alınmıştır, http://www.cte.adalet.gov.tr/kaynaklar/istatistikler/yillar/yillar_1.htm . (erişim 14 Şubat 2010).

² Cezaevlerinin kalabalıklaşma durumu tespit edilirken, normalde iki ayrı istatistik gösterge kullanılır: akış ve durum istatistikleri. Akış her yıl cezaevine giren ve çıkan toplam kişi sayısını gösterir. Durum, belli bir tarihte cezaevinde bulunan toplam kişi sayısını gösterir. Buradaki şekilde kullanılan veriler akış verileri değil, durum verileridir.

Yukarıdaki şekle bakıldığında, 1974-1981, 1991-1999 ve son olarak 2005 ve sonrası tırmanışları tespit etmek mümkün. Azalmalara gelince, 1973-1974, 1985-1986, 1990-1991 ve 1999-2000 yıllarında keskin, bir yıla mahsus düşüşler görülüyor. Bunların yanısıra, 1981-1985, 1986-1990 ve 2000-2005 arasındaki dönemlerde hükümlü nüfusunun fazla değişmediğini tespit etmek mümkündür. Genel olarak, tırmanışların azalmalara göre daha yavaş olduğu söylenebilir. Bu trendleri artan ve azalan suç oranlarına atıfta bulunarak açıklama içgüdüğü oldukça yaygındır. Nitekim, bu tarz istatistikler popüler medyada genelde suç oranlarına bağlanır. Fakat, adalet sistemi istatistikleri bize aslında suç hakkında değil, sisteme ilişkin bilgi vermektedir. Gerçekten de, mahkum nüfustaki keskin düşüşleri suç oranlarıyla değil, "af" olarak bilinen kanunlar ve kanun değişiklikleriyle açıklamak çok daha kolay görünmektedir:

- 1974'teki düşüşün, "Af Kanunu" olarak bilinen 1803 sayılı "Cumhuriyetin 50nci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"un kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesine ilişkin olması muhtemeldir. Bu Kanun ile bir çok suçun cezası azaltılmış ve bu sayede bir çok mahkum kişinin cezaevinden çıkması sağlanmıştır.
- Benzer şekilde, 1990-1991 yılları arasındaki düşüşün, 1991'de kabul edilen 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu"nun geçici maddeleriyle sağlanan şartlı salıvermenin ve ertelenmenin getirilmesine bağlı olduğu söylenebilir. Bu düzenleme 1974'teki "Af Kanunu" gibi olmasa da, uygulamada bir çok mahkumun aldığı cezaya göre çok daha erken bir zamanda cezaevinden bırakılmasına neden olduğundan "af" olarak nitelendirilmektedir.
- 1999-2000 arasındaki mahkum sayılarındaki azalma, 2000 yılında 4616 sayılı "23 Nisan 1999 Tarihine Kadar İşlenen Suçlardan Dolayı Şartlı Salıverilmeye, Dava ve Cezaların Ertelenmesine Dair Kanun"un kabul edilmesi ve uygulanmasıyla doğrudan bağlantılıdır.³ Bu Kanun da benzer bir etki yarattığı için, genellikle "af" olarak nitelendirilir.^{4,5}

Şu halde, şekilde görünen hükümlü nüfustaki dört ani düşüşten üçünün, mahkumların serbest bırakılmasını amaçlayan kanunlara bağlı olduğu söylenebilir. 1985'teki düşüşün buna benzer bir açıklaması olmasa da, 1983 seçimlerinden iki yıl sonra gerçekleşen böyle bir düşüşün, askeri darbe sırasında mahkum olan bazı kişilerin serbest bırakılmasına ilişkin olması ihtimali vardır. Bu sonuçlar bize hukuk sisteminin ve

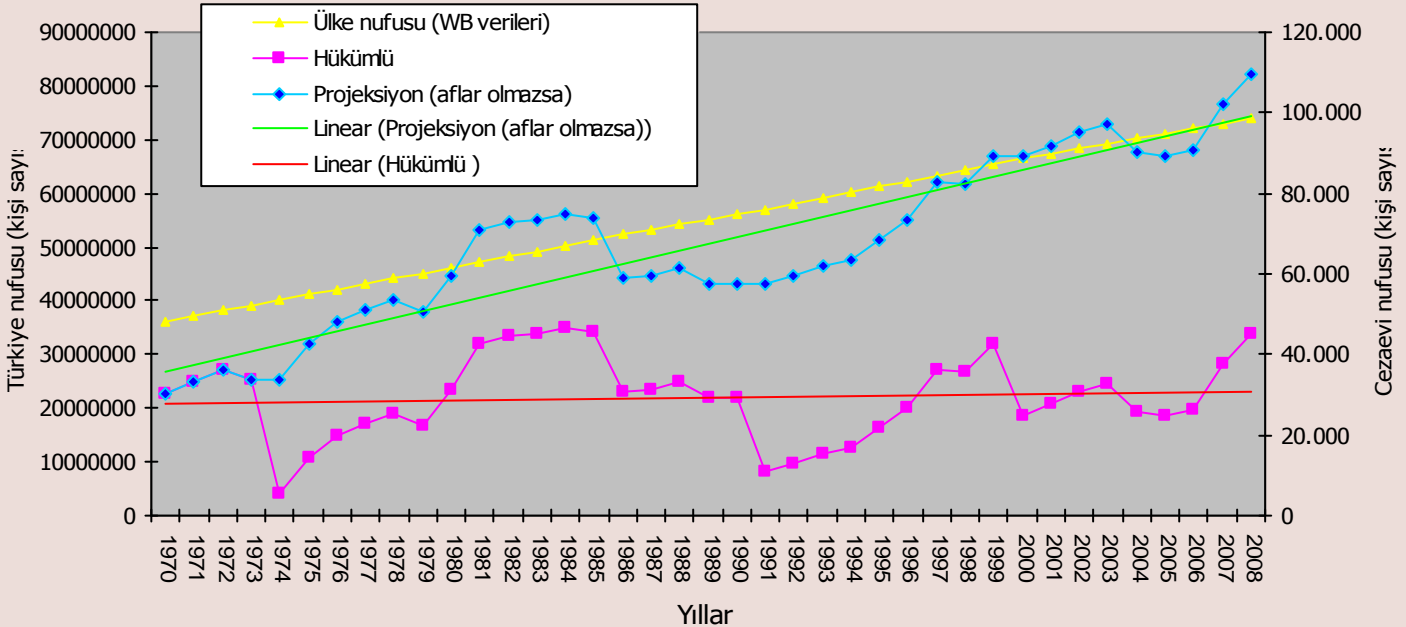
uygulamalarının cezaevi nüfusu üzerindeki etkisini göstermektedir ve böylece kişilerin bireysel (suç) davranışlarının cezaevi nüfusu açısından önemsizliğini öne çıkartmaktadır.

Afların uzun vadeli sonuçlarının ne olduğu da sorulması gereken sorular arasındadır. Bir taraftan, cezaların tam infaz edilmemesinin hükümlü kişiler üzerindeki etkisi araştırılabilir (bu kişiler tekrar suç işliyor mu; cezalara tam infaz edilmiş olsa da durum bu açıdan farklı mı olurdu gibi soruların sorulması gerekli görünmektedir). Ayrıca, dönemsel olarak bu tür kanunların çıkarılmasının toplum üzerinde yarattığı etkiler de incelenmelidir (örneğin afların standart bir politika haline gelmesinin, vatandaşın gözünde ceza adaleti sisteminin güvenilirliğini nasıl etkilediği değerlendirilmelidir). Ve son olarak, afların cezaevi nüfusu üzerinde uzun vadeli etkisinin ne olduğu da tartışılabilir. Burada, bu son soruya odaklanılacaktır:

- Bu "aflar" olmasaydı, cezaevlerinin durumu ne olurdu?

Ele alınan sorunun cevabına yönelik olarak, afların cezaevi nüfusunu nasıl değiştirdiğine dair bir takım tahminler hesaplandı. Bu tahminler bir simülasyon olarak Şekil 2'de gösterilmektedir.⁶ Şekilde, "af" yıllarında (1974, 1991 ve 2000) bir önceki yıllara göre mahkum nüfusu aynı olarak var sayıldı (af etkisi kaldırıldı). Ancak, diğer tüm artış ve azalmalara dokunulmadı. Bu şekilde, aflar olmasa, fakat diğer her şey sabit kalsaydı ve başka bir değişiklik yapılmıyaydı, cezaevi nüfusu nasıl olurdu sorusuna bir nevi cevap almaktayız. Pembe çizgi gerçek mahkum verilerini gösterirken, mavi çizgi bu tahmini projeksiyonu göstermektedir. Buradan anlaşılan, aflar gerçekleşmeseydi, hükümlü nüfusu bugün olanın neredeyse üç kat olacaktı. Bu sayılar Türkiye'deki bugünkü cezaevlerinin kapasitesini kat kat aşmaktadır. Bu projeksiyon vahim görünse de, cezaevi nüfusunun ülkenin nüfusuna göre de artış gösterip göstermediğine bakılmalıdır, çünkü ülke nüfusu artarken, cezaevi nüfusunun değişmemesini beklemek gerçekçi olmazdı. Bundan dolayı Şekil 2'de Türkiye'nin nüfusuna ilişkin veriler de eklenmiştir (sarı çizgi).⁷ Şimdi eğrileri tekrar değerlendirildiğimizde, projeksiyonda görünen hükümlü nüfus artışının (yeşil çizgi), ülkenin nüfus artışına çok yakın olduğunu görmek mümkündür. Gerçek mahkum verilerinde ise, yıldan yıla dalgalanmalar söz konusu olsa da, yıllar içinde sabit, artış göstermeyen bir hükümlü nüfusu söz konusu (kırmızı çizgi).⁸ Bu anlamda, aflar olmasaydı, mahkum nüfusunun artışı ülkenin nüfus artışını takip edecekti. Aflar neticesinde mahkum nüfusu aslında genel ülke nüfus artışına rağmen değişiklik göstermemektedir. Bu önemli bir sonuçtur.

Şekil 2. Hükümlü sayıları: Gerçek Veriler ve Projeksiyon

³ Bu konuya ilişkin tartışması için bkz. Seydioğulları, İ. H. (2006). Türkiye'de ceza afları: Ankara'da af konulu alan araştırması. Polis Bilimleri Dergisi, Cilt: 8 (3-4), s. 1-28; Bkz. <http://www.pa.edu.tr/objects/assets/content/file/dergi/77/1-28.pdf> (erişim 14 Şubat 2010).

⁴ Kanunun çıkarılmasında Rahşan Ecevit'in etkisinden dolayı "Rahşan" affı olarak biliniyor.

⁵ Bu yazıda bundan sonra bu üç kanuna atıfta bulunurken "aflar" terimi kullanılacaktır, bunların hukuki anlamda "af" olmasa da.

⁶ Bu tarz "simülasyon"ları gerçekçi bir şekilde yapmak son derecede zor oluyor. Şekilde gösterilen projeksiyonun gerçekçi olmamasına dikkat edilmeli: Cezaevlerin toplam kapasitelerinden dolayı gerçek sayılar projeksiyonlardaki sayılarına ulaşması mümkün olamazdı zaten, ve aflar çıkmasaydı da, başka bir müdahale mutlaka yapılmalı. O yüzden, buradaki projeksiyon sadece tartışma amaçlı olduğuna dikkat edilmeli. Bunlar gerçeklere ilişkin tahminler olarak düşünülmemeli.

⁷ Veriler Dünya Bankası "World Development Indicator" veritabanından alınmıştır, bkz. <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPOQ/member.do?method=getMembers&userid=1&queryId=135>. (erişim 14 Şubat 2010).

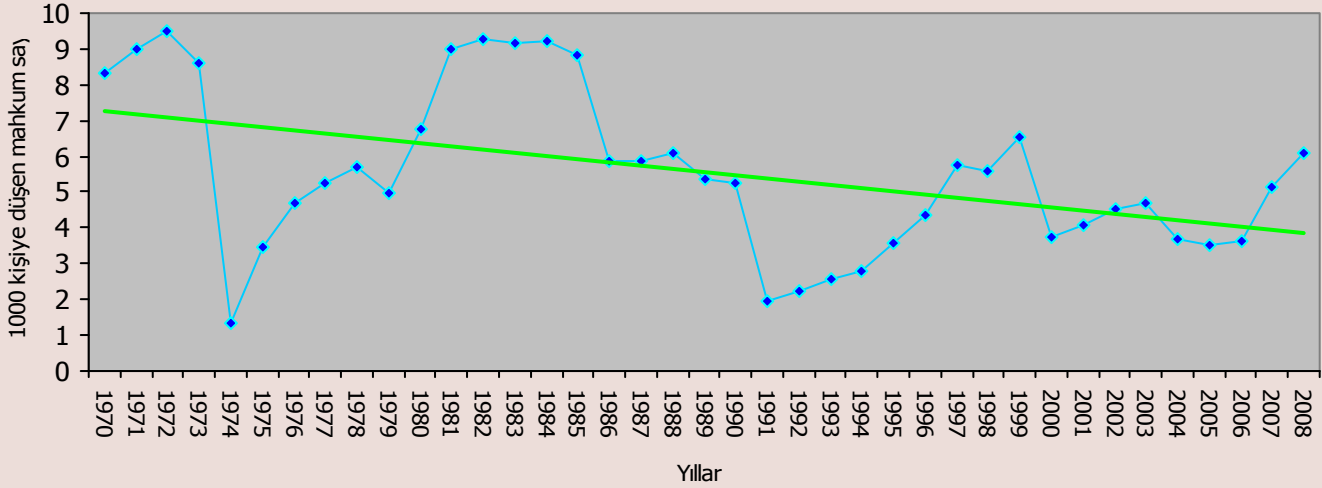
⁸ Aslında, 2005'ten sonraki tırmanış aynı şekilde devam ederse bu resim değişebilir, fakat geçmişteki trendlere bakarak, mahkum nüfusunun artışını terse çevirmek üzere yakında bir kanun değişikliğinin yapılacağını düşünülmesi yanlış olmaz.

Bu sonuç aslında ülkenin genel nüfusunda, mahkum oranlarının azaldığının söylenmesini mümkün hale getiriyor. Aşağıdaki Şekil 3 tam da bunu ortaya koymaktadır. Bu şekil, 1970'ten beri genel nüfustan 1000 kişiye düşen mahkum sayılarını (mavi) ve ortaya çıkan eğrinin "trend" çizgisini (yeşil) göstermektedir. Bu trend çizgisi, mahkum sayısında artış olsa da, genel olarak son 40 yılda mahkum nüfusunun genel nüfusa oranında bir düşüşün söz konusu olduğunu net bir şekilde göstermektedir.

Bu sonuçlara bakıldığında, Türkiye'de mahkum sayılarının son 40 yılda artmış olmasına rağmen, aslında mahkumların genel nüfusa oranında azalma olduğunu göstermektedir. Bu durumun daha sosyal refah odaklı bir ceza politikasına ilişkin olduğu söylenemez. Aksine, belirli aralıklarla yapılan aflar sayesinde böyle bir trendin mevcut olduğu yukarıda ortaya konulmuştur. Afların, adalet sisteminin hatalarını düzeltmek için seçici olarak kullanılan bir araç olması gerekirken⁹, Türkiye'de aflar bir "cezaevi

nüfusu" yönetim aracı haline gelmiştir. Her ne kadar cezaevi nüfusunun artmaması gerektiğini düşünsek de, böyle bir sonucun gerçek, toplumsal iyileşme yaratan bir politikayla gerçekleşmesi gerekir. Başka bir deyişle, her toplumda ideal amaç cezaevlerinin tamamen boş olmasıdır; hatta cezaevlerine ihtiyaç duyulmamasıdır. Fakat bunun gerçekleşmesi için kullanılacak temel yöntem mahkumları sadece serbest bırakmak (af) olmamalıdır. Tam tersine, çok daha geniş, suçların nedenlerini ortadan kaldıran, eğitim, sağlık ve ekonomi alanında faaliyet gösteren kurumları da dahil eden bir suç önleme politikası geliştirilmelidir. Uzun vadeli planlı politikalar yerine, kısa vadede sonuç veren ama uzun vadede nasıl bir yetki yarattığı bilinmeyen içgüdüsel uygulamalar Türkiye'de sıkça kullanılmaktadır. Aflar Türkiye'de bu anlamda bir ceza adaleti politikasının hiç bir zaman geliştirilmediğinin bir göstergesidir.

Şekil 3. 1000 kişiye düşen mahkum sayısı (gerçek veriler)

İkinci mesele ise, son yıllarda yaşanan artışa ilişkindir. Bu artış şu anda bu genel trendlerde büyük bir değişiklik yaratmadı; fakat son beş yılda yaşanan % 100'ün üzerinde nüfus artışının devam etmesi halinde, cezalandırma politikaları çok daha geniş toplumsal etkiler yaratmaya başlayacaktır. Cezaevlerinin son derece pahalı kurumlar olduğu unutulmamalıdır, hem maddi hem manevi anlamda. Her mahkum geride bir aile bırakmaktadır ve çoğu zaman cezaevine kapatılan kişi aileye gelir getiren tek kişi olduğu için, cezaevi nüfusundaki artış, aynı zamanda dışarıda yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Ayrıca, cezaevlerinin

suç ve tekrerrü önlemede son derece başarısız kurumlar olduğunu dikkate alarak¹⁰ bu politikanın yararlarını ve zararlarını tarttığımızda, son derecede olumsuz bir resim ortaya çıkmaktadır. Geçmişteki trendlere bakarsak, yakınlarda bir affın çıkması beklenebilir. Fakat, daha önce de belirtildiği gibi, afların kullanımı yerine, daha analitik bir yaklaşımla, suç önlemede yararlı olan uygulamaları dikkate alarak, uzun vadeli ve hedefli bir politika geliştirmek çok daha yararlı olacaktır. Türkiye "affeden" bir ülke olmadan, "hapsetmeyen" bir ülke olabilir.

⁹ Sözüer, A. (2001) Türk hukukunda af, 4454 ve 4616 sayılı Kanunlarda öngörülen şartla salıverilme ve ertelemeye ilişkin hükümlerin hukuksal niteliği ile bu hükümlerin Anayasaya uygunluğu sorunu. Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt 18, s. 219-252; Bkz. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg18/SOZUER.PDF (erişim 14 Şubat 2010).

¹⁰ Akademik araştırmalar hapis cezalarının uzatılması ya da daha geniş kullanımının suç ve tekrerrü oranları üzerinde hiçbir etkisi olmadığını göstermektedir ve cezaevlerinin caydırıcı etkisi olmadığı artık kabul edilen bilimsel bir gerçektir.

İNSAN HAKLARI HUKUKU KARARLARI

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, kültürel yaşama katılım hakkı konulu 21 No'lu Genel Yorumunu yayımladı.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin denetim organı olan Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 2-20 Kasım 2009 tarihleri arasında gerçekleştirdiği 43. oturumunda kültürel yaşama katılım hakkı konulu 21 No'lu Genel Yorum'u yayımladı.

Sözleşme'nin 15. maddesinin ilk paragrafı ile ilgili olarak yayımlanan Genel Yorum "Herkesin kültürel yaşama katılım hakkı" başlığını taşıyor. Genel Yorum, ilgili maddenin kapsamı ve taraf devletlerin yükümlülükleri konusunda taraf devletlere yardımcı olmayı amaçlıyor. Genel Yorum, taraf devletlerin herkesin kültürel yaşama katılımı noktasında kültürel pratiklere, kültürel mal ve

hizmetlere erişimi engellememe gibi negatif yükümlülükleri olduğu kadar, kültürel yaşamın geliştirilmesi, kolaylaştırılması ve katılımın sağlanması için önkoşulların güvence altına alınması, kültürel eşya ve mekânların korunması ve bunlara erişimin sağlanması gibi pozitif yükümlülükleri de olduğunu vurguluyor.

Komite, kültürel yaşama katılım hakkının, ancak diğer insan haklarını ihlal eden gelenek ve adetler gibi olumsuz uygulamalar söz konusu olduğunda, başka bir deyişle, belirli şartlarda ve gerekli olduğunda sınırlanabileceğini belirtiyor ve bu anlamda söz konusu hakkın aynı zamanda bir özgürlük olarak değerlendirilebileceğini vurguluyor. Komite ayrıca söz konusu hakkın Sözleşme'nin 15. maddesinde yer alan diğer haklarla ve karşılıklı anlayış ve kültürel değerlere saygıyı güçlendirmeyi içeren eğitim hakkı ile yakın ilişki içerisinde olduğunu ifade ediyor.

Genel Yorum'da, söz konusu hakkın taraf devletler açısından saygı gösterme, koruma ve yerine getirme şeklinde üç türde yükümlülük doğurduğunu belirtiyor. Saygı gösterme yükümlülüğünün,

kültürel yaşama katılım hakkına doğrudan veya dolaylı olarak müdahale edilmesinden kaçınma; koruma yükümlülüğünün kültürel yaşama katılım hakkının üçüncü kişilerce gerçekleştirilebilecek müdahalelere karşı korunma ve yerine getirme yükümlülüğünün bu hakkın bütünüyle hayata geçirilmesine yönelik uygun yasal, idari, yargısal, bütçe, geliştirme ve diğer önlemlerin alınması yükümlülüğü anlamına geldiği de, Genel Yorum'da ifade edilen hususlar arasında bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol kapsamında sunduğu raporunu değerlendirdi.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile Sözleşme'nin denetim organı olarak oluşturulan Çocuk Hakları Komitesi, 14 Eylül - 2 Ekim 2009 tarihleri arasında gerçekleştirdiği 52. oturumda Türkiye'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleş-

me'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol kapsamında sunduğu ilk taraf devlet raporunu değerlendirdi ve raporla ilgili sonuç gözlemlerini 2 Ekim 2009 tarihinde yayımladı.

Protokol'ün 8. maddesine göre taraf devletler, Protokol'ün onay tarihinden itibaren iki yıl içinde Protokol'de yer alan hükümlerin uygulanmasına yönelik aldıkları tedbirleri içeren kapsamlı bir raporu Komite'ye sunmakla yükümlüdür. Komite sonuç gözlemlerinde, öncelikle Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Türkiye tarafından konulan çekincelerin kaldırılmasını tavsiye etmiştir. Komite diğer konuların yanında ayrıca, Protokol'e ilişkin farkındalığın artırılmasına ve eğitime yönelik çalışma yapılmasını, okullarda insan hakları ve barış eğitimi verilmesini, ceza kanunlarına Protokol hükümlerinin ihlalini açıkça suç sayan hükümler konulmasını, Terörle Mücadele Kanunu'nun çocukların yetişkinler için öngörülmesi "Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri"nde yargılanmasını önleyecek biçimde değiştirilmesini, çocukların ancak son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre için özgürlüklerinden mahrum edilmesinin sağlanmasını tavsiye etti.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında Türkiye

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde 2009 yılı 1 Ekim ve 31 Aralık tarihleri arasında Türkiye ile ilgili 93 dava sonuçlandı. Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokolleri'nde yer alan bazı hakların ihlal edildiğine ve çeşitli miktarlarda tazminat ödenmesine karar verdi. Türkiye ile ilgili sonuçlanan davalarda altı kez yaşam hakkının, sekiz kez işkence ve kötü muamele yasağının, 13 kez kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının, 65 kez adil yargılanma hakkının, iki kez özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkının, bir kez ifade özgürlüğünün, dört kez toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün, altı kez etkili başvuru hakkının ve 16 kez mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verildi.

Kart v. Türkiye (başvuru no. 8917/05)

AİHM Büyük Dairesi 3 Aralık 2009 tarihinde açıkladığı kararında hakkında açılmak istenen iki ceza davasında yargılanabilmek ve aklanabilmek amacıyla yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını talep eden, ancak bu talebi TBMM tarafından reddedilen milletvekili başvurusunun, AİHS'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar verdi.

2002 yılında yapılan genel seçimler sonucunda milletvekili seçilen başvurusunun, milletvekili seçilmeden önce avukat olarak çalıştığı dönemde hakkında açılan iki ceza davası bağlamında milletvekilliği dokunulmazlığının uzun bir süredir kaldırılmasını talep etmesine karşın bu talebi Meclis Genel Kurulu tarafından iki yılı aşkın bir süredir ele alınmamıştı. 2007 genel seçimlerinde tekrar milletvekili seçilen başvurusunun dosyası halen Meclis Genel Kurulu tarafından ele alınmamış durumda bulunuyor. Başvurucu yasama görevi ile ilgisi bulunmayan iki davada yasama

dokunulmazlığının kaldırılmasını talep etmişti. Önüne ilk kez gelen bu konuda gelen bir başvuruda AİHM 2. Dairesi, 8 Temmuz 2008 tarihinde kararını verdi. Mahkeme yasama dokunulmazlığının meşru bir amaç taşıdığı ve parlamento ile üyelerinin tam bağımsızlığının sağlanmasının güvence altına alınmasına yönelik olduğunu belirtti.

Mahkeme, yasama dokunulmazlığının kaldırılması noktasında nesnel ölçütlerin belirlenmemiş olduğunu, mevcut ölçütlerin siyasi bir nitelik taşıdığı şeklinde değerlendirilebileceğini, nesnel ölçütlerin yokluğunda dokunulmazlığın kaldırılmaması yönündeki bir karardan dolayı başvurusunun yanı sıra milletvekilleri tarafından işlendiği iddia edilen suçların mağdurlarının da haklarını savunma araçlarından yoksun bırakıldığını, dokunulmazlığın kaldırılması usulünde belirli bir sürenin öngörülmemiş olduğunu, Türkiye'de yasama dokunulmazlığının kamuoyu tarafından oldukça eleştirildiğini ve yolsuzlukla mücadelede önemli bir sorun olarak değerlendirildiğini, başvurusunun bu şekilde yaşanan gecikme sonucu zaman kazanmaya çalışmak ve adaletin seyrini geciktirmek şeklinde anlaşılabilirliğine dair endişelerini anlayışla karşıladığını ifade etti. Mahkeme bu açılardan başvurusunun Sözleşme'nin 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı kapsamında mahkemeye erişim hakkından orantısız olarak mahrum bırakıldığına ve 6. maddenin ihlal edildiğine karar verdi. Karar 4'e karşı 3 oy ile alındı. 8 Temmuz 2008 tarihinde verilen kararın ardından Hükümet tarafından 3 aylık itiraz süresi içerisinde Büyük Daire'ye itiraz edildi.

AİHM Büyük Dairesi ise 2. Daire kararının aksi yönünde bir kararla, yasama dokunulmazlığının

kaldırılmasına dair TBMM kararlarının doğası gereği siyasi kararlar olduğunu ve bir mahkeme kararının taşınması gerektiği ölçütleri taşımak durumunda olmadığını, başvurusunun yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına dair talebinin benzeri diğer tüm talepler gibi reddedildiğini ve bu anlamda ayrımcı veya keyfi bir nitelik taşımadığını belirtti.

Mahkeme ayrıca başvurusunun iki dönem milletvekili olarak hakkındaki yürütülen ceza suçlarının milletvekilliği sıfatı sona erene kadar durdurulacağını bildiğini ve bu durdurma durumunun süren soruşturmayla veya yargılamaya bir müdahale anlamını taşımadığını ifade etti. AİHM, başvurusunun itibarını korumak amacıyla yargılanmasına izin verilmesini dair talebinin diğer ceza davalarından bir farklılığı bulunmadığını ve bu anlamda her sanık gibi kendisinin de onunun masumiyet karinesi kapsamında korunacağını, başvurusunun yasama dokunulmazlığının kaldırılmamasının ceza yargılamasını geçici olarak durdurduğunu ve söz konusu davaların esasına girilmesini tümüyle engellemediğini vurguladı.

Mahkeme sonuç olarak TBMM tarafından parlamentonun korunmasına dair öngörülen amacın meşru ve bu anlamda alınan kararın orantılı

olduğunu kabul etti ve 13'e karşı 4 oyla AİHS'nin 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkının mahkemeye başvurma hakkı bağlamında ihlal edilmediğine hükmetti.

Karar TBMM'de bekleyen çok sayıda dokunulmazlık dosyasını yakından ilgilendiriyor. Bu davada verilen kararlar, suç duyurusu ya da savcılığın re'sen harekete geçmesi yoluyla milletvekillerine karşı açılan ceza davalarının dokunulmazlık gerekçe gösterilerek engellenmesinin Sözleşme'ye aykırı olup olmadığı konusu değerlendirilmiş oldu.

Kalender v. Türkiye (başvuru no. 4314/02)

AİHM, 15 Aralık 2009 tarihinde açıkladığı kararında yaşanan bir tren kazasında TCDD tarafından gerekli güvenlik önlemlerinin alınmadığı, TCDD görevlileri hakkında ceza davası açılmadığı ve yargılamaların makul sürede gerçekleştirilmediği gerekçeleriyle AİHS'nin 2. ve 6. maddelerinde düzenlenen yaşam hakkı ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar verdi.

Başvurucuların üç yakını 1997 yılında gerçekleşen bir tren kazasında yaşamını yitirmiştir. Olayın ardından açılan ceza soruşturmasında, gerekli güvenlik önlemlerini almadığı gerekçesiyle TCDD kusurlu bulunmuştur. Başvurucuların yakınlarına çarpan diğer trenin makinisti, hakkında açılan ceza davası sonucunda beraat etmiştir. TCDD hakkında ise soruşturma açılmamıştır. Başvurucular tarafından TCDD aleyhine tazminat talepleriyle hukuk davası açılmış, TCDD tarafından ise gerçekleşen kaza sonucu tren seferlerinde yaşanan gecikmeler nedeniyle başvurusular aleyhine tazminat davası açılmıştır. Bilirkişi tarafından hazırlanan raporda başvurusuların yakınları olayda %60 oranında, TCDD ise %40 oranında kusurlu bulunmuştur. Dava sonucunda başvurusular tazminata hak kazanmış ve kendilerine gerekli ödeme yapılmıştır.

AİHM, öncelikle yerel mahkeme tarafından görevlendirilen bilirkişiler tarafından hazırlanan raporlarda olayın gerçekleştiği istasyonda gerekli güvenlik önlemlerinin alınmadığını orta-ya konulduğunu, güvenlik önlemlerinin yetersizliği ile başvurusuların ölümleri arasında illiyet bağının mevcut olduğunu belirterek AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar verdi. Mahkeme ayrıca, TCDD aleyhine ceza soruşturması yürütülmemesi nedeniyle yine 2. maddenin ihlal edildiğine karar verdi.

Mahkeme yine yaklaşık dokuz yıl süren yargılama sürecinin makul süre olarak kabul edilemeyeceğini ve nihai yargı kararının uygulanmasının da üç yıllık bir süre sonunda gerçekleştiğini belirterek adil yargılanma hakkının da ihlal edildiğine hükmetti. Mahkeme başvurusulara toplam 85.000 Euro tazminat ve 1.500 Euro yargılama giderinin ödenmesine karar verdi.

Bouchacourt v. Fransa (başvuru no. 5335/06) **Gardel v. Fransa** (başvuru no. 16428/05)

M.B. v. Fransa

(başvuru no. 22115/06)

AİHM, 17 Aralık 2009 tarihinde açıkladığı bu üç kararda daha önce küçüklere yönelik tecavüz suçlamasıyla cezaya çarptırılan üç başvurusunun

isimlerinin cinsel suç işleyen kişiler veri tabanına eklenmesinin AİHS'nin 8. maddesinde yer alan özel yaşa yaşama saygı hakkının ihlali olmadığına karar verdi.

Değişik zamanlarda 15 yaşından küçük çocuklara tecavüzle suçlanarak yargılanan ve çeşitli hapis cezalarına çarptırılan üç başvurucunun isimleri 2004 yılında çıkarılan bir yasaya dayanarak ulusal cinsel suç işleyenler veri tabanına eklenmiştir. Bu işlemde üç başvuru da haberdar edilmştir.

AİHM, öncelikle bu şekilde bir veri tabanına isimlerin girilmesinin sadece önleyici ve caydırıcı bir amaç taşıdığı ve cezalandırıcı bir niteliği bulunmadığını belirtti. Yasal düzenlemeye göre 30 yıllık bir süreyle başvurucuların adreslerini her yıl beyan etmesi yükümlülüğü ile adres değişikliğini belli süreler içinde beyan etmesi yükümlülüğünün, ceza yaptırımı olarak değerlendirilemeyeceğini ve AİHS'nin 7. maddesinin ihlali anlamına gelmeyeceğini ifade etti.

Mahkeme ikinci olarak ise, kişisel verilerin korunmasının, özellikle polis tarafından kullanıldığı durumlarda bir kişinin özel hayatına saygı anlamında özel olarak önem taşıdığı, söz konusu veri tabanının önleyici amaçlarla öngörüldüğünü, cinsel suç mağdurlarının devlet tarafından etkili bir şekilde korunma talep etme hakkının söz konusu olduğunu, öngörülen 30 yıllık sürenin izlenen meşru amaçla orantılılık taşıdığı, ilgili verilere ancak gizlik çerçevesinde belli amaçlarla yargı organlarının, idari makamların ve güvenlik güçlerinin ulaşabileceğini belirtti. Mahkeme, cinsel suç işleyen kişilerin yer aldığı bir veri tabanında bu anlamda kamusal ve özel çıkarların dengeli bir şekilde gözetildiğini belirterek AİHS'nin 8. maddesinin ihlal edilmediğine karar verdi.

Sejdic ve Finci v. Bosna Hersek (başvuru no. 27996/06 ve 34836/06)

AİHM Büyük Dairesi, 22 Aralık 2009 tarihinde açıkladığı kararında parlamento ve devlet başkanlığı seçimlerinde Yahudi ve Roman/Çingene olan iki başvurucunun adaylığının yasaklanmasının AİHS'nin 14. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağı ile birlikte Ek Protokol'ün 3. maddesinde yer alan serbest seçim hakkının ve 12 No'lu Ek Protokol'ün 1. maddesinde yer alan genel ayrımcılık yasağının ihlal edildiğini belirtti.

Her ikisi de Bosna Hersek vatandaşı olan, Saraybosna'da yaşayan ve kamuoyunca tanınmış kişiler olan başvurucular, Bosna Hersek Anayasası'nın Sırlar, Boşnaklar ve Hırvatlar dışında kalan diğer etnik gruplara yasama organına girme hakkını tanınamaması; yasama organlarının sadece sayılan üç etnik gruba mensup kişilerden oluşmasını öngörmesi ve adaylık başvurularının etnik kimlikleri nedeniyle reddedilmesi sonucunda AİHM'ye başvurmuştur. İlgili daire başvuruyu Sözleşme'nin 30. maddesi gereği Büyük Daire'ye yönlendirmiştir.

AİHM, öncelikle ayrımcılığın benzer durumdaki kişilerin makul ve nesnel bir neden olmaksızın farklı muameleye tabi tutuldukları durumda ortaya çıkacağına belirtti. Farklı muamelelerin ırk veya etnisite temelli gerçekleştiği durumlarda makul ve nesnel olma ölçütünün olabildiğince dar yorumlanması gerektiğini vurguladı.

Mahkeme, Bosna Hersek'in yaşanan savaşın ardından oluşturulan karmaşık yönetim yapısını ve geçmişte yaşanan olayları göz önünde tutmakla birlikte, son yıllarda ülkenin giderek istikrarlı bir yapıya kavuştuğunu ve taraf olduğu uluslararası anlaşmalar gereğince seçim siste-

mini değiştirmeyi taahhüt ettiğini belirtti. Mahkeme, Yahudi ve Roman/Çingene olan etnik kökenleri itibarıyla Hırvat, Boşnak veya Sırp olmadıkları gerekçesiyle parlamento seçimlerine katılmayan iki başvurucunun durumunun serbest seçim hakkıyla beraber ayrımcılık yasağının da ihlali olduğuna hükmetti.

Başkanlık seçimleri ile ilgili olarak ise Mahkeme, AİHS'nin 14. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağının Sözleşme'de yer alan haklar bakımında koruma getirirken, 12 No'lu Ek Protokol'de yer alan ayrımcılık yasağının hukuken tanınmış tüm haklar bakımından ayrımcılık yasağını öngördüğünü, başvurucuların başkanlık seçimine adaylığının yasaklanmasının bu anlamda 12 No'lu Ek Protokol'ün 1. maddesi kapsamında değerlendirilebileceğini belirterek, 12 No'lu Ek Protokol'ün 1. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağının da ihlal edildiğine karar verdi.

Muñoz Díaz v. İspanya (başvuru no. 49151/07)

AİHM, 8 Aralık 2009 tarihinde verdiği kararda, geleneksel olarak gerçekleştirdikleri ve resmi nitelik taşımayan evlilik bağının varlığına karşın, Roman/Çingene başvurucuya eşinin ölmesi sonucunda emekli aylığının bağlanmamasının, AİHS'nin Ek Protokol'ün 1. maddesinde yer alan mülkiyet hakkı ile birlikte 14. maddede yer alan ayrımcılık yasağını da ihlal ettiğine karar verdi.

Roman/Çingene etnik grubuna mensup olan ve 1971 yılında aynı etnik kökenden gelen eşiyile mensubu oldukları topluluğun geleneklerine uygun evlenen başvurucunun, bu evliliğinden altı çocuğu olmuştur. Bu çocukların hepsi resmi kayıtlarda yer almaktadır. Aile 1986 yılında "geniş aile" statüsünü kazanmıştır. Başvurucunun eşi 19 yıl süresince inşaat işçisi olarak çalışmış ve sosyal güvenlik primlerini ödemiştir. Başvurucunun eşinin 2000 yılında hayatını kaybetmesi üzerine eşinin emekli aylığının kendisine bağlanmasını talep eden başvurucunun bu talebi, eşi ile resmen evli olmadıkları gerekçesiyle reddedilmiştir. İç hukukta yapılan yargılamaların son aşaması olan Anayasa Mahkemesi'nde, başvurucunun resmi olarak evlenmesi mümkün iken kendisinin bu yola başvurmadığı ve bu durumun etnik kökeni ile bir ilgisi bulunmadığı belirtilerek talebi reddedilmiştir.

AİHM, başvurucunun ailesinin sahip olduğu statüsü, başvurucunun eşinin yıllarca sosyal güvenlik primi ödemesini ve buna dair resmi bir belgesinin bulunmasını göz önünde tuttu. Mahkeme başvurucunun mensubu olduğu etnik grubun, 50 yılı aşkın bir süredir İspanya'da bulunan, İspanya toplumunda derin kökleri olan ve kendine özgü değerleri bulunan bir topluluk olduğunu belirtti. Mahkeme, İspanya'da 1971 yılında resmi evlilikle ilgili bir düzenleme bulunmadığını, başvurucunun din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde Roman/Çingene ritüellerine göre evlenmeyi tercih ettiğini vurguladı. Mahkeme, Avrupa ülkelerinde azınlıkların özel ihtiyaçlarının varlığını ve güvenliklerinin, yaşam tarzlarının ve kimliklerinin korunması yükümlülüğünün tanınması, kültürel kimliklerinin korunması yönünde ortaya çıkan bir uluslararası konsensüsün mevcut olduğunu ifade etti.

Mahkeme başvurucunun evliliğinin diğer evlilikler gibi aynı hakları sağladığı yönünde iyi niyet sahibi olduğunu, resmi evraklarında kendisinin eş olarak yer aldığını ve bu anlamda emekli aylığı bağlanmasında meşru bir beklentisinin bulunduğunu ve bu talebinin reddedilmesinde bu iyiniyetinin ve kendisinin toplumsal ve kültürel özelliklerinin dikkate alınmadığını belirtti. İspanya

Devleti'nin "geniş aile" statüsü vermesi, sağlık hizmeti sunması ve 19 yıl boyunca sosyal güvenlik primi toplamasına karşın, başvurucunun evliliğinin tanınmamasına orantısız bir yaklaşım olduğunu belirterek AİHS'nin Ek Protokol'ün 1. maddesinde yer alan mülkiyet hakkı ile birlikte 14. maddede yer alan ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine karar verdi. Mahkeme, başvurucuya 70.000 Euro tazminat ve 5.412,56 Euro yargılama giderinin ödenmesine hükmetti.

Lautsi v. İtalya (başvuru no. 30814/06)

AİHM, 3 Kasım 2009 tarihinde verdiği kararında İtalya'da devlet okullarında çarmıha gerilmiş İsa figürünün asılı bulunmasının ebeveynlerin çocuklarına kendi din veya inançlarına uygun eğitim vermesi ve çocukların din veya vicdan özgürlüğü açısından AİHS'nin 9. maddesinde yer alan din ve vicdan özgürlüğüne ve Ek Protokol'ün 2. maddesinde yer alan eğitim hakkına aykırı buldu.

Başvurucunun 11 ve 13 yaşlarında olan iki çocuğu 2001 ve 2002 yıllarında duvarlarında ilgili figürün yer aldığı okullarda eğitim görmüştür. Başvurucu, İtalyan Yüksek Mahkemesi'nin 2000 yılında oy kullanma yerlerinde bulunan aynı figürün seküler devlet ilkesine aykırı olduğu yönündeki kararını dayanak göstererek okul yönetimine başvurmuştur. Okul yönetimi talebi reddetmiştir.

Mahkeme'ye göre dersliklerde yer alan ve fark edilmemesi mümkün olmayan bu figürler, her yaştaki öğrenci tarafından kolaylıkla dini bir işaret olarak ve belirli bir dinin hâkim olduğu bir okul ortamında eğitim gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Bu aynı dine inanan öğrencileri cesaretlendirebileceği gibi, özellikle dini azınlıklara mensup, diğer dinlere inanan veya ateist olan öğrencileri de rahatsız edebilecektir. Sözleşme'de güvence altına alınan din ve vicdan özgürlüğünün bir parçası olan herhangi bir dine inanmama özgürlüğü sadece dini eğitimle veya dini hizmetlerle sınırlı değildir ve bir inancı, dini ya da ateizmi açıkça ortaya koyan semboller ve uygulamalar da bu kapsamdadır. Kişinin kaçınmayacağı veya kaçınmak için orantısız bir çaba gerektiren durumlarda, bu özgürlük ayrıca bir koruma öngörmektedir.

Mahkeme'ye göre özellikle zorunlu eğitimin kabul edildiği ve çocuklarda eleştirel düşünceyi geliştirmeyi amaçlaması gereken kamusal eğitimde din ve inançlar açısından tarafsız olunmalıdır ve bir din veya inanç benimsetilmeye çalışılmamalıdır. AİHM, bu şekilde bir uygulamanın AİHS'nin 9. maddesinde yer alan din ve vicdan özgürlüğünü ve Ek Protokol'ün 2. maddesinde yer alan eğitim hakkını ihlal ettiğine karar verdi.

Bayatyan v. Ermenistan (başvuru no. 23459/03)

AİHM 27 Ekim 2009 tarihinde açıkladığı kararında vicdani ret hakkının Sözleşme tarafından tanınmadığını ve bu anlamda vicdani ret hakkına yer verilmeyerek bir kişinin askerlik hizmetinin yerine getirmemesi nedeniyle cezalandırılmasının AİHS'nin 9. maddesinin ihlali anlamına gelmeyeceğini belirtti.

Yehova Şahidi olan başvuru askerlik hizmetini yerine getirmeye uygun bulunması ve askerlik hizmetine çağrılmasına rağmen vicdani retçi olduğunu belirterek askerlik hizmeti yapmayı reddetmiş, ancak alternatif olarak sivil hizmet yapabileceğini bildirmiştir. Başvuru bunun

ardından evinden ayrılmıştır. Başvurucu daha sonra yakalanarak yargılanmış ve iki yıl altı ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Başvurucu 10 ayı aşkın bir süre cezaevinde kaldıktan sonra şartlı salıverilmiştir.

Başvurucu, askerlik hizmetini dini inancı gereği reddetmesi sonucu cezalandırılmasının AİHS'nin 9. maddesinin ihlali anlamına geldiğini, ilgili maddenin Sözleşme'ye taraf ülkelerin büyük çoğunluğunda bu yönde uygulandığını ve bu yönde yorumlanması gerektiğini belirtmiştir.

Mahkeme öncelikle Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin çoğunluğunda vicdani retçiler için alternatif sivil hizmete yönelik yasal düzenlemelerin kabul edildiğini belirtti. Ancak 9. maddenin 4. maddenin 3. fıkrası ile birlikte okunması gerektiğini ve vicdani ret hakkının tanınıp tanınmamasının taraf devletlere bırakıldığını, başvurunun askerlik hizmeti yapmayı reddettiği dönemde Ermenistan'ın henüz vicdani ret hakkını tanımamış olduğunu vurguladı ve başvurunun cezalandırılmasının AİHS'nin ihlali anlamına gelmediğine karar verdi.

Özbek ve Diğerleri v. Türkiye (başvuru no. 35570/02)

AİHM, 6 Ekim 2009 tarihinde açıkladığı kararında Protestan Kilisesi tarafından kurulmak istenen vakfa izin verilmemesinin AİHS'nin 11. maddesinde yer alan örgütlenme özgürlüğünün ihlali olduğuna karar verdi.

2000 yılında Ankara'da Kurtuluş Kiliseleri Vakfı adıyla bir vakıf kurmak isteyen ve Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvuran 16 başvurunun bu talebi, Vakıflar genel Müdürlüğü'nün vakif senesinde yer alan Protestan topluluğuna desteklemek amacının Medeni Kanun'a aykırı olduğu yönündeki görüşü üzerine reddedilmiştir. Yargıtay'da başvurucular tarafından söz konusu amacın vakfı kurmak isteyen kişilerin gerçek amacını yansıtmadığı, asıl amacın din veya inancı ne olursa olsun ihtiyaç sahibi kişilere ve doğal felaketlerin kurbanlarına yardım etmek olduğu ifade edilmiş, izin verildiği takdirde vakif senesinde bu

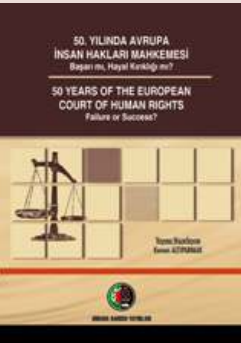
yönde değişiklik yapılacağı belirtilmiş, ancak ilk derece mahkemesinin ret kararı onanmıştır. Başvurucular vakıfa benzer amaçları taşıyan, ancak belirli bir topluluğa göndermede bulunmayan bir dernek kurmuşlardır.

Mahkeme kararında, karşılıklı çıkarlar doğrultusunda ortak hareket etmeye yönelik olarak bir tüzel kişi oluşturma hakkının örgütlenme özgürlüğünün en önemli yönlerinden biri olduğunu ifade etti. Başvurucuların yasal düzenlemelere uyum sağlamak için vakif senesinde değişiklik yapmak istediklerini ifade etmelerine karşın bunun için zaman verilmeyerek vakıf kurmalarının engellendiğini belirtti.

Mahkeme yeni bir vakıf için yeni bir vakif senedi hazırlamanın eskisine göre çok daha maliyetli olacağını ifade etti. Mahkeme bir vakfın tescil edilmesi talebinin Türk hukukunda yer almasına karşın reddinin, demokratik bir toplumda gerekli bir tedbir olmadığına ve AİHS'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine hükmetti.

YAYINLAR

Kerem Altıparmak (yayına hazırlayan), *50. Yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi: Başarı mı, Hayal Kırıklığı mı? – 50 Years of the European Court of Human Rights: Failure or Success?*, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2009, 262 s. Türkçe ve İngilizce

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 50 yıllık performansının değerlendirilmesini amaçlayan kitap dört bölümden oluşuyor. Reformu ve AİHS'nin yapısız kimliğini tartışan yazıların bulunduğu birinci bölümün başlığı "AİHM, Reform ve AİHS'nin Niteliği". Bu bölümde sisteme yönelik reform çabaları ile AİHS sisteminin dönüşümünü ortaya koymaya çalışan yazılar bulunuyor.

İkinci bölüm, "AİHS ve Yorum" konusunda iki yazıya yer veriyor. Kadim ulusal takdir yetkisi-evrensellik geriliminin tartışıldığı bir çalışma ve Hukuk-Politika ekseninde yargı bağımsızlığının ne kadar gerçekleştirilebileceğini değerlendiren

bir yazı bu bölümde yer alıyor.

Üçüncü bölüm, iki çeviri yazı yanında dördüncü bölümle köprü niteliğini taşıyan bir yazı içeriyor. Başlığı: "Değişen Siyasi Ortamda Hassas Davalar". Bu bölümdeki çeviri yazıların ikisi de Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmekle birlikte, bugüne kadar bilim insanları ve hukukçular tarafından ihmal edilmiş konular. Birinci yazı göçmenlerin AİHS sisteminde korunmasına ilişkin. İkincisi ise yine son dönemin popüler konularından insan hakları ile insancıl hukuk arasındaki ilişkiyi ve AİHM uygulamasını değerlendiriyor. Bölümün son yazısında ise, AİHM'nin bir hakikat komisyonu rolü oynayamayacağı tartışılıyor. Kitabın son bölümü, AİHM kararlarının uygulanması açısından bir Türkiye resmi çekiyor. Reformu, AİHS'nin kimliği ve ihtiyaçları anlayabilmek için bu bölüme mutlaka bakılmalı.

Sevilay Kaygalak, *Kentin Mültecileri – Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*, Dipnot Yayınları, Ankara, Kasım 2009, 216 s. ISBN: 979-975-905-1853

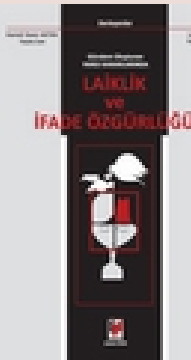
Sevilay Kaygalak bu çalışmada, Türkiye'de 1990-1996 yılları arasında yoğunlaşan ve bireysel, toplumsal ve siyasal yönden pek çok sorun ve olguyu peşinden sürükleyen geniş ölçekli bir gelişme olmasına karşın, sosyal bilimlerin yazınında genellikle görmezlikten gelinen zorunlu Kürt göçünü konu ediniyor.

Göçün yoksullukla ilişkisini kültürel ve sosyo-psikolojik faktörleri merkeze koyan ya da onu bir boyutta aşırı politikleştirip (devletin Kürt nüfusa yönelik politikayla sınırlı tutarak) kendi başına ele alan yaklaşımlardan farklı olarak, dönemin ekonomipolitiki zemininde, neoliberal yeniden yapılanma, yoksulluğun toplumsal-mekânsal

yoğunlaşması ve sınıf oluşumları çerçevesinde ele alıyor.

Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme'yi albaşlığını taşıyan ve dört bölümden oluşan kitabın bölüm başlıkları şöyle: Göç Olgusu, Yeni Kentsel Gerçeklik ve Göçmenlik Konumu, Türkiye'de Değişen Göç, Göçmenlik ve Kent Yaşamı ve Mersin Demirtaş Mahallesi Örneği.

Hamdi Yaver Aktan, *Gündem Oluşturan Yargı Kararlarında Laiklik ve İfade Özgürlüğü*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, 562 s. ISBN: 978-605-4144-457

Ulus adına yetki kullanan yargı organının verdiği bazı kararlar kimi zaman ülke gündemine oturmakta, olumlu ya da olumsuz algılamalarla tartışılmakta ve değerlendirmelere konu olmaktadır. Gelecek uygulamalara örnek olsun ya da olmasın bu nitelikteki kararlar sadece hukuk dünyasında değil, siyasal ve ekonomik alanlarda da etkisini göstermektedir. Küreselleşen dünyada uluslararası platformlarda, bu bağlamda dış ilişkilerde de ele alınmaktadır.

Derlemede yer verilen kararların büyük çoğunluğu verildikleri tarihte ve sonrasında gündem oluşturmuş kararlardır. Gerek sosyal bilimlerde ve gerekse gündelik tartışmalarda bu kararlara atıflar yapılmakta, değerlendirilmeleri hala sürmektedir.

Derlemede laiklik ilkesini odak alan -türban- ve -siyasi parti kapatma- kararları, ifade özgürlüğü alanında ise özellikle ceza yargılamasına konu olan söylemlere ilişkin kararlar örnek olarak seçilmiş, siyasi parti kapatma kararları sayfa miktarı itibarı ile çok fazla olduğundan, ilgili kararların sadece gerekçe bölümlerine, ayrıca laiklik başlığı altında İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin aynı gerekçelerle gündem oluşturan iki kararına da yer verilmiştir.

Mahmut Göçer, *İnsan Haklarının Korunması ve Birleşmiş Milletler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2009, 130 s. ISBN: 978-605-395-1940

San Francisco Konferansı'ndan itibaren bütün Soğuk Savaş dönemi boyunca, Birleşmiş Milletler ve özellikle Güvenlik Konseyi içinde, ihmal edilen ve Konsey'in daimi üyeleri arasında bir ideolojik karşıtlık ve ayrışma faktörü olan insan hakları, günümüzde Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlama amacıyla yürüttüğü çalışmalarda, tüm uluslararası hukuk öznelrinin karar alma süreçlerine etki eden bir ortak payda durumuna gelmiştir. Esasen insan haklarının böylece barışın korunması çerçevesindeki yerini alabilmesi, sosyalist blokun çöküşünden itibaren Güvenlik Konseyi'nin insan hakları alanında etkin ve dinamik bir rol üstlenmeye başlaması ile birlikte ortaya çıkmış olan bir gelişmedir.

Güvenlik Konseyi'nin insan hakları alanına etkin bir şekilde müdahalesi, BM Şartı'nın Konsey'in bu alandaki faaliyetine ne ölçüde izin verdiği, yani Konsey'in bu alandaki yetkisinin hukuki dayanağı, uygulanması ve sınırları gibi

bir hukuki çerçeve sorununu da beraberinde getirmiştir. Fransa Aix-Marseille Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi olan yazar, Güvenlik Konseyi'nin insan hakları alanında büyük bir hızla gelişen faaliyetinin güçlü bir gerçeklik mi, yoksa bir yanılsama mı oluşturduğunun ortaya konulabilmesi bakımından, bu hukuki çerçeveyi olabildiğince aydınlatmaya çalışmaktadır.

Yasama Derneği, Sivil Toplum için Yasama Sürecine Katılım El Kitabı, Ankara, Aralık 2009, 167 s. Yasama Derneği Yayınları, Yayın No. 1, ISBN: 978-605-61017-0-0

Sivil toplumda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yapısı ile kanun yapım ve denetim sürecine ilişkin bilgi açığına dair

gözlemlerinden hareketle bu el kitabını hazırlayan Yasama Derneği, bu süreçlere sivil toplum kuruluşlarının katılımını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Kitap dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, TBMM'nin yapısı, görevleri ve işleyişi ele alınmakta; ikinci bölümde yasamaya ilişkin temel kavram ve kurumlar tanıtılmakta; üçüncü bölümde kanun yapımı süreci açıklanmakta ve dördüncü bölümde bilgi edinme ve denetim yollarına ilişkin bilgilere yer verilmektedir. El kitabının sonunda bir de yasama terimleri sözlüğü bulunmaktadır.

Hangi alanda çalışırsa çalışsın tüm sivil toplum kuruluşlarının yararlanabileceği kapsamda kaleme alınmış olan el kitabı, yasama süreci hakkında hiçbir bilgi sahibi olmayan kuruluşların dahi bu alanda etkin ve etkili olmasını sağlayacak bilgileri içeriyor. Kitabın tamamına www.yasader.org adresinden de ulaşılabilir.

MERKEZ YAYINLARI

Seda Kalem (derleyen), Adalet Gözet: Yargı Sistemi Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Aralık 2009, 147 s. ISBN: 978-605-399-123-6

Yargı sisteminin işleyişine ilişkin değerlendirmelerde, vatandaşın bu sistem içerisinde nasıl bir rol oynadığı, adliyelerin ve mahkemelerin vatandaşlara hizmet etmekle ne kadar başarılı olduğu, vatandaşların yargı sistemi hakkında ne bildiği ve bu bilgileri nereden edindiği gibi sorular genellikle gözden kaçmaktadır. Türkiye'de, yargının işleyişine dair tartışmalar daha ziyade sistemin eksikliklerine odaklanmaktadır. Davaların uzunluğu, artan iş yükünün ortaya çıkardığı sorunlar, hâkim ve savcı sayısının azlığı gibi konular, adeta yargının işleyişindeki aksaklıkların genel bir çerçevesini oluşturmaktadır. Hatta bağımsızlık ve tarafsızlık gibi, hukuk düzeninin temelini oluşturan ilkelerin de gene sistemin yapısındaki veya işleyişindeki sorunlarla bağlantılı olarak tartışıldığına sık sık şahit olmak mümkündür. Bu kitap, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından gerçekleştirilen Adalet Gözet projesinde elde edilen bulguların değerlendirilmesine dair farklı alanlardan araştırmacıların katkılarından oluşmaktadır. Adalet Gözet, yargı sistemine vatandaşın gözünden bakmayı hedefleyen bir inceleme projesidir. Bu kitaptaki katkılar arasında, Türkiye'de, vatandaşların mahkemelere yönelik algı ve tutumları; bir kamu hizmeti olan adalet hizmetlerinde performans kriterlerinin ölçülmesi; hesap verebilirlik; adalet hizmetlerinde insan hakları ve medyanın yargıya ilişkin haberleri yansıtma tarzı gibi konular yer almaktadır. Vatandaşların algıları, bu konulara ilişkin bilgi seviyesi, görüşleri ve tutumları ekseninde gerçekleştirilen bu inceleme, yargının işleyişiyle ilgili tartışmalara ve değerlendirmelere, özellikle hukuk ve toplum arasındaki bağın güçlendirilmesi yönünde bir katkıdır.

İdil Elveriş, Galma Jahic ve Seda Kalem, İstanbul Asliye Hukuk Mahkemelerinde Yargılama Süreci: Taraflar, Davalar ve İşleyiş (Judicial Proceedings at Istanbul Civil Courts: Parties, Cases and Process), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2009, 270 s. ISBN: 978-605-399-069-7, Türkçe ve İngilizce

Birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de gerek ceza gerek hukuk mahkemeleri ile ilgili yakınmaların başında yığılma ve gecikmeler geliyor. Bu kitapta ele alınan araştırmada, eldeki kaynaklar ne kadar sınırsız da olsa ve ne kadar çok mahkeme ve hâkim olsa da, gecikme sorununun çözülmesinin farklı bir anlayış gerektireceği düşüncesinden yola çıkılmış. Dolayısıyla, İstanbul'daki Asliye Hukuk Mahkemeleri incelenerek, yargılama sürecinin nasıl işlediği anlaşılacak istenmiş. Bunun için de gecikmelerden sorumlu taraflar kimlerdir, duruşmaların ne kadarında hiç bir işlem yapılmamaktadır, en uzun süren davalar hangileridir, Asliye Hukuk Mahkemelerinden en çok kimler faydalanır, tarafların yüzde kaçının avukatı vardır gibi sorulara cevap aranmış, bu sayede yargılama sürecinin aktör ve tarafları anlaşılmasına ve sorunları teşhis edilmeye çalışılmış. Yaşanan sorunlar ne derece önemli ve içinden çıkılmaz görünürse görünsün, sorunların ve nedenlerinin verilere dayanarak tespit edilmesi önemli görülüyor. Bu kitapta sunulan araştırmanın, Türkiye'de sadece kanun değişikliği ile sorunların çözümleneceğini anlayan, vatandaşın fikirlerini de dikkate alan ve veriye dayanan bir yargı politikası geleneğinin oluşmasına katkı sağlaması umuluyor.

Galma Jahic ve Burcu Yeşiladalı (derleyenler), Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arbuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, Ekim 2008, 202 s. ISBN: 978-605-399-067-3

Bu kitap "Türkiye'de Mağdur-Fail Arbuluculuğunun Geliştirilmesi Projesi" kapsamında hazırlanan rapor ve seminerlerde sunulan tebliğlerden oluşuyor. Bahsi geçen proje çerçevesinde üç farklı araştırma yürütüldü.

Bunlar; Türkiye'de mağdur-fail arbuluculuğunun hukuki analizi, Türkiye'de uygulayıcıların mağdur-fail arbuluculuğu hakkındaki görüşleri ve Avrupa ülkelerinde mağdur-fail arbuluculuğunun karşılaştırmalı analizi. Söz konusu araştırmaların raporları bu kitaba dahil edildi. Bu yayının hedefi, mağdur-fail arbuluculuğu eğitimlerinde kullanılabilecek geniş çaplı bir eğitim materyali sunmak. Bu hedefe ulaşmak için, kitapta mağdur-fail arbuluculuğunun sadece hukuki yönüne değil, aynı zamanda bu uygulamanın temelinde yatan sosyal teorilere ve tartışmalara da yer verildi. Hem Türkiye hem de karşılaştırmalı olarak Avrupa ülkelerindeki uygulamaya ilişkin analizlerin de dahil edilmesiyle, çalışmanın teorik çerçevesinin somut değerlendirilmeler ile desteklenmesi hedeflendi. Söz konusu yaklaşımla ortaya çıkan bu yayın, öncelikle üniversiteler ve barolar tarafından düzenlenen mağdur-fail arbuluculuğu eğitimlerinde kullanılmak üzere hazırlanmış olsa da aynı zamanda geniş çaplı bir akademik çalışma olarak da kabul edilebilir. Kitabı PDF formatında indirmek için:

http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/data/docs/onarici_adalet_turkiye_ve_avrupa_bakisi.pdf

http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/data/docs/onarici_adalet_turkiye_ve_avrupa_bakisi.pdf

Galma Jahic ve Burcu Yeşiladalı (derleyenler), Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arbuluculuğu ve Ceza Davalarında Uzlaşma: Eğitim Materyalleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, Ekim 2008, 105 s. ISBN: 978-605-399-068-0

Bu kitapta yer alan materyaller, "Türkiye'de Mağdur-Fail Arbuluculuğunun Geliştirilmesi Projesi" çerçevesinde, arbuluculuğa ilişkin verilmesi planlanan eğitim programlarında kullanılmak amacıyla hazırlandı. Kitapta arbuluculuk hizmeti sunmak isteyenler için önemli hususlar, çeşitli uluslararası kurumlar tarafından kabul edilmiş tavsiye ve ilke kararları, arbuluculuk etiğine dair kurallar, Türk hukukundaki bu alana ilişkin

mevzuat ve proje çerçevesinde düzenlenmiş çeşitli eğitimlerde yararlanılmış sunumlar yer alıyor. Kitabı PDF formatında indirmek için tıklayınız:

http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/data/docs/onarici_adalet_egitim_materyalleri.PDF

Seda Kalem, Galma Jahic ve İdil Elveriş, Adliye Gözlemleri, İstanbul Mahkemeleri: Fiziksel Koşullar, Duruşmalar ve Gecikmeler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Nisan 2008, 20 s. ISBN 978-605-399-036-6 (pbk.)

Adliye gözlemleri en basit tanımıyla, vatandaşların adliyeye giderek oradaki işleyiş ve mahkemelere ilişkin gözlemlerde bulunması ve bunları yazılı olarak not etmesidir. Burada nihai amaç, hizmetin alıcısı olan vatandaşın aldığı hizmeti değerlendirmede aktif hale getirmek ve bu sayede kişiler ile mahkemeler arasındaki uzaklığın giderilmesinde aracı olmaktadır. Bir başka deyişle, adliye gözlemleri ile yargılamada herhangi bir hukuki, ekonomik veya benzer menfaati olmayan vatandaşların mahkemeleri izlemesi ve mahkemelerin nasıl işlediğine dair objektif değerlendirmelerde bulunması hedefleniyor. Bu noktadan hareketle, Merkez tarafından gerçekleştirilmiş olan "Adalet Gözet Projesi" kapsamında hazırlanan yayın, İstanbul adliyelerinde yapılan gözlemler sonucu derlenen bulguları ortaya koyuyor. Vatandaş mahkemelere başvurduğu zaman nelerle karşılaşır, mahkeme deneyimi nasıl bir ortamda gerçekleşir gibi soruların cevaplanması için yapılan bu çalışmada, İstanbul'da seçilen on adliyeye sistemli olarak gerçekleştirilen ziyaretler çerçevesinde bu adliyelerin fiziksel durumu, erişilebilirlikleri, adliyelerde alınan güvenlik önlemleri, rastlantısal olarak seçilen mahkemelerde görülen davaların gecikme oranları gibi konularda toplanan bilgiler derlenip analiz edildi.

Seda Kalem, Galma Jahic ve İdil Elveriş, Adalet Barometresi: Vatandaşların Mahkemeler Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirmeleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Şubat 2008, 30 s. ISBN 978-605-399-024-6 (pbk.)

Hukukun vatandaşın hayatındaki yeri ve algılanışı Türkiye'de üzerinde durulan bir konu olmaktan çok uzaktır. Bunun en açık göstergesi olarak, resmi makamlar tarafından vatandaşların hukuk

sistemine ilişkin görüşleri, sistem ile ilgili deneyimleri üzerine ve/veya bu görüşleri olumlu yönde değiştirmek adına yürütülen çalışmaların, bu konularla ilgilenmek üzere kurulmuş olan komisyonların, çalışma gruplarının eksikliği gösterilebilir. Kamu otoritelerinin konuya olan mesafelerinin yanı sıra, araştırmacıların da bu konuda yaptıkları çalışmalar sınırlıdır. Bu durumda, Türkiye'de hukuk ile vatandaş arasındaki ilişkinin belirleyici unsurlarını ortaya koymak ve bu unsurların bu ilişkiyi hangi yönde etkilediğini ortaya çıkarmak, bu boşluğu doldurmak adına da özel bir önem kazanmaktadır. Bu noktadan hareketle, Merkez

tarafından gerçekleştirilmiş olan "Adalet Gözet Projesi", Türkiye'de vatandaşın gözünden hukukun nasıl görüldüğünü ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Proje kapsamında gerçekleştirilen Adalet Barometresi, Türkiye genelinde farklı kesimlerden gelen insanların mahkemelerin işleyişine ve genel olarak yargılama sürecine ilişkin olarak ne düşündüklerini ve ne gibi deneyimleri olduğunu anlamayı amaçlayan bir anket çalışmasıdır. Elde edilen bilgilerin, Türkiye'de hukukun ve adaletin nasıl anlaşıldığını ve nasıl değerlendirildiğini gösteren bir adalet barometresi oluşturması hedeflendi. Uzun vadede ise, bu bilgilerin paylaşılarak toplumun, geleceğini şekillendirecek politikaların ve yasaların yapılma süreçlerine etki etmelerini sağlamak amaçlanıyor.

İdil Elveriş, Galma Jahic ve Seda Kalem, Mahkemede Tek Başına: İstanbul Mahkemeleri'nde Müdafiliğin Erişilebilirliği ve Etkisi (Alone in the Courtroom: Accessibility and Impact of the Criminal Legal Aid Before Istanbul Courts), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları 6, İstanbul, 2007, 281 s. ISBN: 978-605-399-007-9 Türkçe ve İngilizce

Gözaltına alınan, tutuklanan ve yargılanan sanıklara yönelik olarak verilen avukatlık hizmeti son dönemde sık sık Türkiye gündeminde yer alıyor; önce yeni Türk Ceza Kanunu değişiklikleri

çerçevesinde sonra da bu hizmeti sunan avukatlara ödenmeyen ücretlerle. Bu kitap ise odağın, olması gereken yere, hizmetin alıcılarına çevrildiğinde çıkan görüntüyü ortaya koyuyor. İstanbul Ceza Mahkemelerinde tam da yeni Kanun uygulamaya girdiği sırada yapılan gözlemler, incelenen dosyalar ve hâkim-savcı-avukat mülakatlarından çıkan hizmete ilişkin bulgular, söz konusu çabanın ne denli yerinde olduğunu gösterdi. Zira araştırmamızın temel bulgusu, hizmete erişim oranının beklentilerin de ötesinde düşük olduğudur. Araştırma dünyada yaygın şekilde yapılan, "hukuk ve toplum çalışmaları" açısından Türkiye'de önemli bir ilk örnek teşkil ediyor. Bu anlamda, kanunların nasıl uygulandığını saha bulguları ışığında gösteren kitap, hukuk politikalarına katkıda bulunmayı hedefleniyor.

Lema Uyar (derleyen ve çeviren), Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları 5, İstanbul, 2006, xvi+413 s. ISBN : 975-6176-63-6

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, sözleşmelerin getirdiği raporlama sistemini yürütürken, sözleşmelerde yer alan her bir hakkın kapsam ve içeriğini açıklayan Genel Yorumlar kabul ediyor. Genel Yorumlar aynı zamanda, İnsan Hakları Komitesi'nin Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek

İhtiyari Protokol hükümlerine uygun şekilde, Sözleşme'ye ayrırlıkla ilgili bireysel başvuruları inceleyip karara bağlarken dayandığı insan hakları standartlarını yansıtır. Türkiye, her iki Sözleşme'ye ve İhtiyari Protokol'e de taraf bir devlettir. Sözleşmelerde yer alan uluslararası insan hakları hukukunun temel kurallarının Türkiye hukuk düzeninde hayata geçirilmesinin hedeflendiği bu dönemde, yol gösterici nitelikte eserlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda, Lema Uyar'ın yayına hazırladığı ve çevirilerini yaptığı Birleşmiş Milletler insan hakları sisteminin en önemli yapı taşları arasında yer alan her iki Komite'nin hukuki deneyimini, Türkiye hukuk literatürüne bir başvuru kaynağı olarak sunuyor.

İdil Elveriş (derleyen), Türkiye'de Adli Yardım: Karşılaştırmalı İnceleme ve Politikalar (Legal Aid in Turkey: Policy Issues and a Comparative Perspective), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları 3, İstanbul, 2005, 288 s. ISBN: 975-6176-03-2 Türkçe ve İngilizce

Adli yardım hizmeti, modern hukuk sistemlerinde artık insan hakları alanında değerlendirilmesi gereken bir niteliğe sahiptir. Bu durum, ceza davaları konusunda özellikle önem taşır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği sürecinde, süregelen iyileştirme çalışmaları arasında da yer alan bu konunun Türkiye hukuk camiasında da özellikle bu çerçevede yeterince değerlendirilmesinin önemli büyüktür. İşte bu anlayış gözetilerek hazırlanan kitap, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde, 16 Nisan 2004 tarihinde düzenlenen uluslararası toplantıda yapılan sunum, tartışma ve tavsiyeleri içeriyor. Ayrıca, bu toplantıda sunulan "Türkiye'de Adli Yardım Hizmetine İlişkin Genel Değerlendirme Raporu" da, ilk kez bu kitapta yayımlanıyor.

Raija Hanski ve Martin Scheinin (derleyenler), İnsan Hakları Komitesi'nin Emsal Kararları, Defne Orhun (çeviren), İdil Işıl Gül (editör), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları 4, İstanbul, 2005, xiv+642 s. ISBN: 975-6176-20-2

İdil Işıl Gül (derleyen ve çeviren), Sivil Toplum Kuruluşları İçin Adım Adım Rapor Hazırlama Kılavuzu: Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne Sunulacak Raporların Hazırlanması ve Sunumu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları 2, İstanbul, 2004, x+165 s. ISBN: 975-6176-02-4